

Миляря Саттарова, Сание Саттарова

Къырымтатар тили ве ОКЪУВ

2 къысым

2

сыныф

Миляря Саттарова, Сание Саттарова

КЪЫРЫМТАТАР ТИЛИ ве ОКЪУВ

2-нджи сыныф, окъутув къырымтатар тилинде
алып барылгъан умумтасиль мектеплери ичюн дерслик
(2 къысымда)

2-нджи къысым

*Украина тасиль ве илим назирлиги
тарафындан тевсие этильди*

«Букрек» нешрият эви
2019

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407)*

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

ШАРТЛЫ БЕЛЬГИЛЕР:

- — суаллер ве вазифелер (запитання і завдання)
- — диалог (діалог)
- — иджадий вазифе (творче завдання)
- — лугъат (словник)
- — аталар сёзю (прислів'я)
- — тапмаджа (загадка)
- — къаиде (правило)

Саттарова М.С., Саттарова С.С.

- С21 Кримськотатарська мова та читання : підручник для 2 класу з навчанням кримськотатарською мовою закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. – Чернівці : Букрек, 2019. – 112 с. : іл.
ISBN 978-617-7770-15-1
ISBN 978-617-7770-17-5 (ч. 2)

УДК 811.512.19(075.3)

Саттарова М.С., Саттарова С.С.

- С21 Къырымтатар тили ве окъув : 2-нджи сыныф, окъутув къырымтатар тилинде алып барылган умумтасиль мектеплери ичюн дерслик (2 къысымда). 2 къысым – Черновцы : Букрек нешрият эви, 2019 – 112 с. : ресимли.
ISBN 978-617-7770-15-1
ISBN 978-617-7770-17-5 (ч. 2)

УДК 811.512.19(075.3)

НУТУКЪ СЕСЛЕРИ

Сеслер ве арифлер.

Сеслер арифлерден насыл фаркъ эте?
Сеслер языда насыл косътериле?

1-мешгъулиет. Шиирни ифадели окъунъыз.

Къырым — бизим Ватанымыз.
Ватан — бизим Анамыз.
Биз Ватанны бу дюньяда
Энъ мукъаддес саямыз.

Идрис Асанин

1. Шиирде не акъкъында айтыла?
2. Муэллиф ичюн дюньяда энъ мукъаддес шей недир?
3. **Дюньяда, саямыз** сёзлеринде сес ве арифлернинъ сайысы теньми? Анълатынъыз.

2-мешгъулиет. Окъунъыз.

Сеслерни биз ... ве

Арифлерни биз ... ве

1. Нокъталар ерине келишкен сёзлерни айтынъыз.
Ярдымджы сёзлер: **язамыз, эшитемиз, айтамыз, коремиз.**
2. Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз.

Буны билинъиз!

Инсан этрафта чешит сеслер эшите. Я сёз къайсы сеслерден тизиле? Инсан нуткъунынъ сеслеринден тизиле. Бу сеслер бизим нутукъ органларымыз (**тиль, дудакълар, тишлер, сес безлери**) чалышкъанда пейда ола.

3-мешгъулиет. Ресимлерге бакъынъыз. Ашагъыдаки сёзлернинъ биринджи сесини теляффуз этинъиз.

улакъ

тильки

лейлек

1. Кузьгюге бакъып, бу сеслерни теляффуз эткенде дудакълар, тиль ве тишлер насыл арекет эткенини козетинъиз. Озь козетювинъиз акъкъында не айта билесинъиз?
2. Эр бир сёзде къач сес олгъаныны айтынъыз.

Сёзлер сеслерден тизиле. Сёзде бир де бир сес денъишсе, янъы сёз мейдангъа келе. *Месея: ад – ат, аш – иш.*

Сеслер **созукъ** ве **тутукъ** олалар. Сеслер языда арифлернен косътериле ве бойле [] къавуслар ичине алына. *Месея: [дж], [къ], [ў], [о].*

4-мешгъулиет. Сеслерни теляффуз этинъиз.

[э], [б], [и], [ф], [л], [е].

1. Сеслернинъ бойле бирлешмесине сёз демек мумкюнми? Не ичюн?

2. Бу сеслерни ойле тертипте тизинъиз ки, сизинъ биринджи дерслигинъизнинъ ады олсун. Сёзни дефтеринъизге язынъыз. Ургъулы эджаны къайд этинъиз.

5-мешгъулиет. Шиирни бир къач кере дикъкъатнен окъунъыз.

Улакъ

Меним анам – эчки,
Сютю онынъ лезетли.
Деди бир узункъулакъ
Эчки баласы – улакъ.

Сейран Усеинов

1. Акълынъызда тутып, дефтеринъизге язынъыз. Сонъ дерсликни ачып, озюнъиз тешкеринъиз.
2. Сёзлерде къач сес ве къач ариф олгъаныны бельгиленъиз.

Сабырлыкъ

Окъув

Эки огъланчыкъ, Осман ве Мустафа, бир вакъытта дерс япмагъа башладылар. Осман дерслерини дикъкъатнен бир къач кере окъуп, тез огренди. Мустафа исе де о тарафкъа, де бу тарафкъа бакъа, куле ве ойнай эди.

Осман дерслерини битирди, китапларыны ерине къойды ве багъчада бираз темиз авада кезинмеге азырланды.

— Сен эписи дерслеринъни азырладынъмы? — деп сорады Мустафа.

— Эбет, азырладым, — джевап берди Осман.

— Насыл этип сен ойле тез яптынь, мен исе ялынъыз ярысыны беджердим, — деп сорады Мустафа.

— Мен аджайип бир сёз билем, — деди Осман. — Бу сёзни мен китабымнынъ джылтына яздым. Эгер бу сёз акълыма кельсе, дерслеримни япмагъа къолай ола.

— Мен де дерслеримни тез япмагъа истейим, — деди Мустафа. — Манъа да о сёзни айтса!

— Ма, окъу! — деди Осман ве Мустафагъа китапны узатты.

Мустафа китапны алды. Китапнынъ джылтында буюк арифлернен бир сёз язылгъан эди: САБЫРЛЫКЪ.

1. Осман дерске насыл азырланды? Я Мустафа?

2. Кимнинъ дерс япкъаныны бегенесинъиз ве догъру деп саясынъыз?

3. Осман китапнынъ джылтына насыл сёзни язды?

4. Аталар сёзлерини эзберленъиз.

Сабырлыны эр кес север.

Сабыр эткен — мурадына еткен.

джылт — обкладинка
ялынъыз — тільки, лише

Къырымтатар элифбеси. Элифбе бу недир?

Къырымтатар тили

6-мешгъулиет. Элифбе арифлерини хатырланъыз.
Оларнынъ адларыны догъру окъунъыз.

Къырымтатар элифбеси

Аа [а]	Пп [пэ]
Бб [бэ]	Рр [эр]
Вв [вэ]	Сс [эс]
Гг [гэ]	Тт [тэ]
Гъ гъ [гъы]	Уу [у]
Дд [дэ]	Фф [эф]
Ее [йе]	Хх [ха]
Ёё [йо]	Цц [цэ]
Жж [жэ]	Чч [че]
Зз [зэ]	Дж дж [джэ]
Ии [и]	Шш [шэ]
Йй [й]	Щщ [щэ]
Кк [кэ]	ъ къаттылыкъ ишарети
Къ къ [къы]	Ыы [ы]
Лл [эл]	ь йымшакълыкъ ишарети
Мм [эм]	Ээ [э]
Нн [эн]	Юю [йу]
нъ [нъы]	Яя [йа]
Оо [о]	

Элифбе — бу белли бир тертипте ерлешкен кырымтатар тилининь бутюн арифлери. Эр бир арифнинь элифбеде озь ери ве ады бар.

Кырымтатар элифбесинде **37** ариф бар.

7-мешгъулиет. Шиирни окъунъыз.

Элифбе китабында
Отуз еди ариф бар.
Элифбе сырасында
Эр арифнинь ери бар.

Сейран Усеинов

1. Элифбеде къач ариф бар?
2. Биринджи джумлени дефтеринъизге язынъыз.

8-мешгъулиет. Балаларнынь адларыны окъунъыз. Оларны элифбе тертибинде дефтеринъизге язынъыз.

Асан, Эльмаз, Бекир, Мавиле, Гульзаде, Сафие, Вели, Зульфие, Хайсер, Джемиле, Дилявер, Юсуф.

9-мешгъулиет. Нокъталар ерине керекли арифни кьоюнъыз. Сёзлерни элифбе тертибинде язынъыз.

Б...ба, ан..., т...зе, д...йы, эмдж..., къард...ш, д...ду.

10-мешгъулиет. Койлернинь адларыны элифбе тертибинде айтынъыз.

Таракъташ, Булгъанакъ, Отуз, Эльбузлы, Авджыкой, Уппа, Коккозь, Маркур, Шакьул.

1. Койлернинь адларыны дефтеринъизге язынъыз.
2. Бир сёзнен джумле уйдурынъыз.

Такътакъкъуш ненен кечине

Бизим орманда бир къуш яшай. Озю къара, лякин беяз бенеклери бар, энъсесиндеки тюклери къып-къырмызы. Онъа такътакъкъуш дейлер.

Такътакъкъуш бутюн кунь девамында орманда учып юре, озюне аш къыдыра. О, башкъа къушлар киби терекнинъ далына дегиль де, догърудан-догъру кевдесине къона, озюне къолай ер тапып отургъан сонъ, гъагъасынен къабугъы тубюнден къуртчыкъларны, оларнынъ йымырталарыны сайлап ашай.

Базы вакытларда тереклернинъ тубюнде, къар устюнде бир чокъ карпасиналар тѣкюлип яталар. Булар такътакъкъуш ашагъанда чам ве арча тереклеринден тѣкюльген бош карпасиналардыр.

1. Метинни дикъкъатнен окъунъыз.
2. Биринджи парчаны окъуп, такътакъкъушнынъ тышкы къыяфетини тарифленъиз.
3. Такътакъкъушнынъ башкъа къушлардан насыл фаркы бар? Буны анълатынъыз.

- бенек — родимка, родима пляма
- энъсе — потилиця
- кевде — стовбур (*про дерево*)
- гъагъа — дзьоб
- карпасина — шишка соснова (*ялинова*)

Такътакъкъуш

Такъ-такъ, такъ-такъ, такъ-такъ-такъ!
Насыл сес бу? Динълеп бакъ!

Такътакъкъуш боджек арай,
Эм терекни девалай.

Къуртлангъан бир чам терек,
Онъа тез ярдым керек.

Келе бизим къуш-эким,
Къуртны авлай бир-эки.

Болдурмай такъ-такъ эте,
Сеси узакъкъа ете.

1. Шиирде не акъкъында айтыла?
2. Не ичюн муэллиф такътакъкъушкъа «къуш-эким» дей?

арамакъ (*къыдырмакъ*) — шукати
деваламакъ — лікувати
авламакъ — полювати

Къырымтатар тили

Созукъ сеслер насыл бельгилене? Созукъ сеслерни языда ифаделеген арифлер

11-мешгъулиет. Динъленъиз ве оджанынъ артындан
текрарланъыз.

Меним аилем — анам ве бабам,
Сонъра бир аптем, ве бир де агъам.
Севинчен толу бизим эвимиз,
Бахтлы, муаббет бир аилемиз.

А.Тунджер

Шиирни дефтеринъизге язынъыз. Сёзлерде созукъ сес-лерни бильдирген арифлернинъ астыны сызынъыз.

Буны билинъиз!

1. Созукъ сес тек давуштан ибарет ола. Бу сес созулып айтыла.

2. Созукъ сесни айткъанда, ава агъыздан сербест ве маниасыз чыкъа.

3. Созукъ сессиз эджа олмаз: бахт-лы, а-и-ле, му-аб-бет.

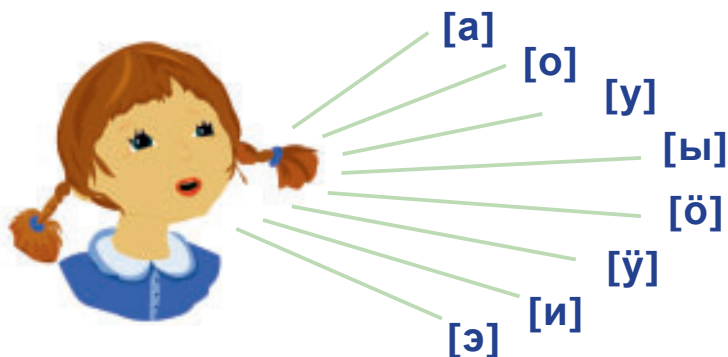
12-мешгъулиет. Созукъ сеслерни бильдирген ариф-лерни хатырланъыз ве дефтеринъизге язынъыз. Къач ариф олды? Айтынъыз. Созукънен башлангъан 5 къыз ве 5 огълан адыны язынъыз.

Нумюне:

Къыз ады: Айше, ..., ..., ..., ..., ...

Огълан ады: Амет, ..., ..., ..., ..., ...

13-мешгъулиет. Къыз насыл сеслерни телляффуз эте? Оларны догъру айтынъыз.

Къырымтатар тилинде **8 созукъ сес** бар:
[a], [o], [y], [ы], [ö], [ÿ], [и], [э].

Созукъ сеслерни ифаделеген **10 ариф**
бар: а, я, о, у, ы, ё, ю, и, е, э.

14-мешгъулиет. Берильген сеслерни догъру теляф-фуз этинъиз.

[а], [г], [и], [т], [ö], [ы], [в], [у], [о], [к], [ÿ], [э]

Созукъ сеслерни дефтеринъизге язып алынъыз.

15-мешгъулиет. Тапмаджаларны окъунъыз.

Къыштан къоркъмай, секире,
Къар ве сувукъ кетире.

Эки япракъ бир тенде
Кезер гульзар, чименде.

Отламагъа пек севе,
Балаларгъа сют бере.

1. Джевапларны дефтеринъизге язынъыз. Созукълар-нынъ астыны сызынъыз.

2. Тапмаджаларны эзберленъиз.

Окъув

Юнус Къандым

Ватан

Къурлуйт! Къурлуйт! Турначыкъ,
Алтын телли къурназчыкъ.
Кезди пек чокъ иллерни,
Корьди орман, чёллерни.
Бизлер ондан сорадыкъ:

— Алтын телли турначыкъ,
Энь гузель ер, айт, къайда,
Дженюптеми, я гъарпта?
Турначыкъ къанат къакъып,
Деди бизлерге бакъып:
— Энь яхшы ер мындадыр,
Энь гузель ер Ватандыр!

1. Шиирни окъунъыз.

2. Энь гузель ер къайда? Турначыкънынъ джевабыны шиирден тапынъыз ве котеринки сеснен ифадели айтынъыз.

3. Ресимде нелерни коресинъыз?

4. Озь яшагъан еринъиз акъкъында икяе этинъиз.

5. Аталар сёзлерини эзберленъиз.

Ана киби яр олмаз,
Ватан киби ер олмаз.

Ватан — экинджи анань.

къурназ — хитрый, лукавий

дженюп — південь

гъарп — захід

Къалын ве индже созукъ сеслер

16-мешгъулиет. Созукъ сеслерни айтып бакъынъыз:

[a], [o], [y], [ы], [ö], [ÿ], [и], [э]

Бу сеслернинъ къайсы бири къалын давушнен, къайсы бири индже давушнен айтыла?

17-мешгъулиет. Чифт язылган сёзлерни окъунъыз.

[и] [ы]
инджир — ызан

[э] [о]
эдие — оджакъ

[э] [а]
эски — афта

[ö] [о]
осюмлик — отламакъ

[ÿ] [у]
утю — улакъ

[ÿ] [у]
урьметли — утанмакъ

Баш арифлерини бири-биринен тенъештирип айтынъыз. Къайсы бири индже давушнен, къайсы исе къалын давушнен айтыла?

Къалын давушнен айтылган созукъ сеслерге **къалын созукълар** дерлер. Индже давушнен айтылган созукъ сеслерге **индже созукълар** дерлер.

18-мешгъулиет. Динъленъиз.

Коюмизнинъ четинде
Осе алма багъчасы.
Берекети пек зенгин,
Санки алтын богъчасы.

Билял Мамбет

1. Алма багъчасы не ерде осе?
2. Багъчанынъ берекети насыл?
3. Шиирни дефтеринъизге язып алынъыз. Созукъларнынъ астыны сызынъыз.

Ресимге бакъып, бир къач джумле уйдурып язынъыз.

19-мешгъулиет. Джумлелерни окъунъыз, дефтеринъизге язынъыз.

1. Чам ташлы ерлерде, къаялар устюнде осе.
2. Кузь япракъларны чешит ренклерге боялады.
3. Аким Серверге шахмат ойнамагъа огрете.

Созукъларнынъ астыны сызынъыз.

20-мешгъулиет. Окъунъыз.

1. Бизим коюмизде Дервиза байрамы олды.
2. Мектепте футбол ярышы отъкерильди.
3. Мен меракълы масал окъудым.

Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз. Созукъларнынъ астыны сызынъыз.

Ватанымыз — Къырым

Ватанымызнынъ ады — Къырым. О, пек дюльбер ве аджайип ер. Къырым — ярымада, онынъ эр тарафы сув. Къырым балабан олмаса да, онынъ кениш чёллери, юксек чытырман дагълары ве темиз къумлу ялылары бар.

Багъчаларда алма, армут, шефтали, эрик, кираз, вишне, айва, нар, инджир берекет бере, сергилерде юзюм пише.

Керчь, Кефе, Судакъ, Эски Къырым, Багъчасарай, Къарасувбазар, Джанкой, Кезлев, Акъмесджит, Ялта, Алушта, Акъяр — Къырымнынъ эски шеэрлеридир.

Къырымнынъ авасы ве денъизи адамнынъ сагълыгъына пек файдалыдыр. Мында бир чокъ мемлекетлерден адамлар раатланмагъа, сагълыгъыны тюзетмеге, Къара денъизнинъ шифалы сувларындан файдаланмагъа келелер.

Къырым — бизим юртумыз. Биз онынъ гузель ве зенгин олмасына тырышмакъ керекмиз.

1. Къырым насыл бир ердир?
2. Багъчаларда насыл мейвалар пише?
3. Адамлар Къырымгъа не ичюн келелер?
4. Сиз Къырымнынъ къайсы шеэрлерине бардынъыз? Анда нелерни бегендинъыз?
5. Шеэрлернинъ адларыны метинден тапып, дефтеринъизге элифбе тертибинде язып алынъыз: *Акъмесджит, ..., ...*. Сёзлерде къалын созукъларнынъ астыны сызынъыз.
6. Ресимде не тасвирленген? Къырым ярымадасыны къайсы денъизлернинъ сувлары сарып ала?
7. Ватан акъкъында аталар сёзлерини хатырланъыз.

- ярымада — півострів
 кениш — просторий (-а, -е, -і)
 чытырман — дрімучий (-а, -е, -і)
 юзюм сергиси — виноградна альтанка
 мемлекет — країна
 шифалы — цілющий (-а, -е, -і)

Къалын созукъ сеслер

Къырымтатар тили

[a]

[y]

[o]

[ы]

[a], [o], [y], [ы] — кьалын созукъ сеслер.
Олар языда бойле арифлернен ифаделене:

21-мешгъулиет. Берильген сёзлерни эджаларгъа болип окъунъыз.

Чанта, беяз, къона, пиширмек, къашыкъ, уфакъ, сепет, чамашыр, тепси, сыджакъ.

Тек кьалын созукълары олгъан сёзлерни язып алынъыз.

22-мешгъулиет. Окъунъыз. Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз.

Бизим коюмиз дагъ этегинде ерлешкен.
Салгъыр озенинде папийлер ялдай.
Амет ве Осман мектепке берабер баралар.

Кьалын созукъларнынъ астыны сызынъыз.

23-мешгъулиет. Берильген сёзлерде кьалын созукъ сеслерни нумюне боюнджа бельгиленъиз:

[a] [ы]
Меракълы, масал, салкъын, оладжакъ, салы, футбол.

Кьалын созукъларнен кельген эджалар кьалын давушнен окъулыр.

Меселя: сы-ныф, о-джа.

24-мешгъулиет. Нокъталар ерине керекли къалын созукъны язынъыз.

Араб..., учудж..., б...р, та...нч, сачт..., алт..., къаз...н, къар...лгъач, мав..., докъ...з, балкъ...рт, къарт...л, тырт...р, къ...зу, т...руп, догър...ды.

Сёзлерни эджаларгъа болип окъунъыз. Эр бир сёзде къач эджа олгъаныны айтынъыз.

25-мешгъулиет. Аталар сёзлерини окъунъыз. Маналарыны анылатынъыз. Къалын созукълары олгъан сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз. Олар насыл давуш-нен окъула?

Къайда бирлик — анда тирилик.

Бинъ дост — аз, бир душман — чокъ.

Эй, гузель Къырым! *халкъ йыры*

Окъув

Алуштадан эскен ельчик
Юзюме урды.
Балалыгъым кечкен ерге
Козьяшым тюшти.

Багълама:

Мен бу ерде яшалмадым,
Чокъ ерлерни коралмадым,
Ватаныма асрет олдым,
Эй, гузель Къырым!

Багъчаларнынъ мейвалары
Бал иле шербет.
Сувларыны иче-иче
Тоялмадым мен.

Багълама:

Ешилъ дагълар кульди манъа,
Къайтып кельди татар санъа.
Къучагъынъны ач сен манъа
Эй, гузель Къырым!

1. Бу йыр не акъкъында?
2. Йырда Къырымнынъ гузеллиги насыл сёзлернен ифаделене? Метинден тапып окъунъыз.
3. Йырны огренинъиз.

Къырымтатар тили

Къалын созукъ сеслер (девамь)

26-мешгъулиет. Метинни окъунъыз.

Симферополь — Къырымнынъ пайтахтыдыр. Онынъ эски ады — Акъмесджит. Шеэр балабан ве дюльбер.

Шеэрнинъ меркезинде Советлер Бирлигининъ эки дефа Къараманы Амет-хан Султан адына мейдан бар. Симферопольнинъ ортасындан Салгъыр озени кече. Озен бою чешит тереклер осе.

Симферопольде музейлер ве раатлыкъ багъчалары чокъ. Оджамызнен къырымтатар санат музейини зиярет этмеге пек севемиз.

1. Биринджи ве экинджи джумлелерни язып алынъыз. Къалын созукъларнынъ астыны сызынъыз.

2. Ресимге бакъынъыз. Анда не тасвирленген?

27-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. Тек къалын созукъларнен кельген сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз.

Денъиз, ялы, кунеш, къабурчакъ, темиз, къумлу, терен, далгъа.

28-мешгъулиет. Тезайтымны окъунъыз. Тез айтмагъа огренинъиз.

Къара къаргъа къонды беяз къаргъа.

Сёзлер насыл даушнен окъула? Къалын я да инджеми?

29-мешгъулиет. Аталар сёзюни окъунъыз ве манасыны анылатынъыз. **Багъ, дагъ** сёзлеринен джумлелер уйдуруп, дефтеринъизге язынъыз.

Багъны бакъсанъ, багъ олур,
Бакъмасанъ, дагъ олур.

30-мешгъулиет. В. Бекированынъ «Ватаным — Къырым» метининден мейваларнынъ адларыны дефтеринъизге язып алынъыз. Къалын созукъларнынъ астыны сызынъыз. Истеген эки сёзнен джумле уйдуруп язынъыз.

Буллюр тамчы

Сачакътан асылгъан
Бир буллюр тамчы,
Не демек бу асла,
Манасын тапчы?

Тылсымлы сесинен
Кельмекте баарь.
Онынъ нефесинде
Иримекте къар.

Сачакътан асылгъан
Бинъ буллюр тамчы,
Не демек бу асла,
Манасын тапчы?

Тезден шень баарь
Къапудан бакъаджакъ,
Далларгъа ем-ешиль
Сыргъалар такъаджакъ.

1. Бу шиирде не акъкъында айтыла?
2. «Буллюр тамчы» бу недир? Олар не вакъыт пейда ола?
3. Шиирни котеринки сеснен ве къуванч дуйгъусынен ифадели окъумагъа огренинъиз.

буллюр тамчы — кришталева крапля

иримек — танути

сачакъ — выступ (даху)

сыргъалар — тут у значенні: сережки (на гілках)

такъаджакъ — одягне

Индже созукъ сеслер

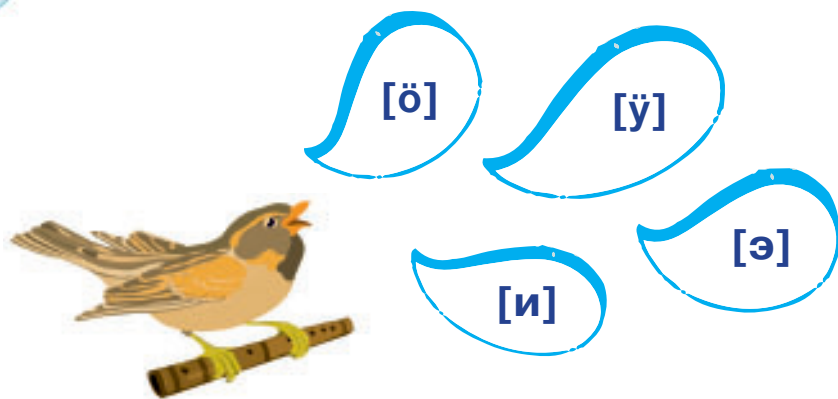
Къырымтатар тили

31-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. Олар насыл давушнен окъула?

Дюльбер, сельби, секиз, утюлей, тегерек, тюшюне.

Истеген эки сёзнен джумле уйдурып язынъыз.

[ö], [ÿ], [и], [э] — индже созукъ сеслер.

Олар языда бойле арифлернен ифаделене:

32-мешгъулиет. Окъунъыз. Сёзлернинъ теляффузына дикъкъат этинъыз.

Илян, балта, дёрт, тар, бильги, давуш, сепет, дюрбин, елькен, куле, манълай, тиреме, еди, серник, тикен, раатлана.

Тек индже созукъларнен кельген сёзлерни язып алынъыз.

33-мешгъулиет. Сёзлерде индже созукъ сеслерни нумюне боюнджа бельгиленъиз:

[ö]

Дёрт, бильги, сепет, дюрбин, куле.

34-мешгъулиет. Шиирни окъунъыз.

Къырым

Бунъа «Ешиль ада» дерлер,
Юдже маали Чатырдагъ.
Бунунъ бир тарафы чёльдир,
Бир тарафы багъча-багъ.

Исмаил Гаспринский

1. Бу шиир не акъкъында?

2. Дефтеринъизге язып алынъыз. Индже созукъларнынъ астыны сызынъыз.

35-мешгъулиет. Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз.

Кокте сыра-сыра турналар учалар.
Чокъракънынъ суву салкъын ве лезетли ола.
Меним тизем Кезлев шеэринде яшай.

Сёзлерде индже созукъларнынъ астыны сызынъыз.

илян — оголошення
дюрбин — бінокль
елькен — вітрило
манълай — лоб

Тавшанчыкъ баарьни беклей

Къыш бою тавшанчыкъ бир къарт эмен терегининъ къувушында аяздан сакълана. Бир кунь сувукътан къалтырап, къувуштан бакъа ве:

— Джаным, Эмен деде, баарь кельмесине даа чокъмы? — деп сорай.

— Къарлар ирип, дагълардан озенлер номай акъса, баарь келир, — дей эмен тереги.

Тавшанчыкъ къувуш ичине сакълана ве къарларнынъ иримесини беклей. Бираз вакъыт кече, джыллы ель эсе, ава къызмагъа, къарлар иримеге башлай.

Тавшанчыкъ къувуштан чыкъа ве:

— Баарь кельди! Баарь кельди! — деп, къувана.

— Бираз даа сабыр эт. Къарылгъачлар кельсин, — дей къарт эмен.

Бир къач куньден къарылгъачлар да келе. Олар юва япмакъ ичюн ер къыдыралар. Тавшанчыкъ кене эменден сорай:

— Джаным, Эмен дедечигим, энди къарлар ириди, къарылгъачлар да кельди, не ичюн баарь кельмей?

— Азчыкъ даа бекле, озенлерден номай сув акъса, чимен ешилъ килимнен ортюльсе, тереклер бурьленип, чечек ачса, къушлар юва япмагъа башласа, балкъуртчыкълар уянып учмагъа ынтылса, ана о вакъыт акъикъий баарь келир.

Тавшанчыкъ дагълардан ташып кельген озенчиклерни, чименнинъ ешилъ килимнен ортюльмесини, къушчыкъларнынъ юва япмасыны, тереклер бурьленип чечек ачмасыны, балкъуртчыкълар уянып, учмасыны сабырнен беклей.

Не исе, ойле кунь келе. Тавшанчыкъ севине-севине эмен тереги янына бара ве оны зорнен таный.

— Эмен деде! Мен энди билем: ава кызып, кяр-лар иресе, дагълардан озенчиклер шырылдап акьса, къярылгъачлар келип, юва япса, чимен ем-ешиль килимнен ортыюльсе, тереклер бурьленип, чечек ачса, балкъяуртчыкълар уянып, учсалар, даа... Эмен дедечигим ешиль джуббесини кийсе, о заман баарь келе.

1. Къыш бою тавшанчыкъ аяздан къайда сакълана?
2. Тавшанчыкъ Эмен дедеден не сорай?
3. Эмен деде насыл джевап бере?
4. Тавшанчыкъ баарь не вакъыт кельгенини анъладымы? Метинден тапып окъунъыз.
5. Сонъки абзацтан индже созукъларнен кельген 10 сёзни тапып, дефтеринъызге язынъыз.

къувуш — дупло
номай — рясний (-а, -е, -i)
джыллы – теплый (-а, -е, -i)
чимен — луг
джуббе — мантия

Индже созукъ сеслер

(девамы)

Къырымтатар тили

36-мешгъулиет. Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз. Къайд этильген созукълар насыл сеслерни ифаделейлер? Тюшюнп айтынъыз.

1. Кеч олды. Ярыкълар сёнди.
2. Акъшам устю балалар сокъакъкъа чыкътылар.
3. Ремзие мышыкъкъа сют берди.

37-мешгъулиет. Сёзлерни догъру теляффуз этинъиз.

[ö]

койдеш

тёшек

кольмек

тёгерек

тёпе

[y]

ульке

курью

чюкюндир

кундюз

утю

Индже созукъларнен кельген эджалар индже давушнен окъулыр.

Месея: пен-дже-ре, силь-гич.

38-мешгъулиет. Окъунъыз.

Тюневин биз Акъмесджитке бардыкъ. Шеэрнинъ медениет сарайында «Къырым» ансамблининъ концерти олды. Концертке чокъ адам кельди.

Санагъа севимли йырджыларымыз чыкъты. Олар эски халкъ йырларыны гузель иджра эттилер. Биз халкъ йырларыны меракънен динъледик.

1. Метинде не акъкъында айтыла? Серлева къоюнъыз.
2. Экинджи абзацны дефтеринъизге кочюрип язынъыз.

Индже созукъларнынъ астыны сызынъыз.

39-мешгъулиет. Берильген сёзлерде нокъталар ерине индже созукъларны язынъыз.

Ишч..., учюндж..., кет...н, сип...ре, п...рнич, Экр...м, юз...к, ...ким, Эм...не, б...шинджи, т...ке.

Сёзлерни эджаларгъа болип окъунъыз, теляффузына дикъкъат этинъиз.

40-мешгъулиет. Окъунъыз. Сёзлерни джедвельге нумюне боюнджа эджаларгъа болип язынъыз.

Къалын эджалы сёзлер:
о-джа...

Индже эджалы сёзлер:
Э-КИМ...

Оджа, эким, анълата, юзюм, яхшы, темиз, оба, сипире, утю, къуру, йыр, бешинджи.

Окъув

Юнус Къандым

Азиз баарь

Баарь кельди — къыр, чёллерни
Сара шеньлик, къуванч да.
Табиатны, юреклерни
Юкъусындан уянта.

Кунеш джыллы нефесинен
Сыйпалай акъбардакъны.
Уяндыра назик сеснен
Шифа сувлу чокъракъны.

1. Шиирни окъунъыз.
2. Баарь кельген сонъ не ола?

Шиирге эсасланып, икяе этинъиз.

3. Шиирни эзберленъиз.

1. Къар тюбюнден о чыкъкъан,
Беяз башыны аскъан.
Сефае, тез бакъчы, бакъ,
Ады не, я? — ...?

2. Къар ирип кетти,
Сувукълар битти.
Сыджакълар кельди,
Балалар кулды.

Тазере ерлер,
Ача ал гуллер.
Айт, къачан ола,
Бу зевкълы куньлер? (...)

1. Тапмаджаларны окъунъыз. Джевапларыны тапынъыз.
2. Тек индже созукълары олгъан сёзлерни тапып, дефтеринъизге язып алынъыз.

Дудакълы ве дудакъсыз созукъ сеслер

Къырымтатар тили

41-мешгъулиет. [o], [y], [ö], [ÿ] сеслерини теляффуз этинъиз. Оларны теляффуз эткенде, дудакъларнынъ арекетине дикъкъат этинъиз. Оларгъа не ола?

[o], [y], [ö], [ÿ] — дудакълы созукъ сеслер.
Бу сеслерни айткъанда, дудакълар огге узана ве тегереклене.

[a], [ы], [и], [э] — дудакъсыз созукълар.

42-мешгъулиет. Окъунъыз. Дудакълы созукъларны догъру теляффуз этинъиз.

[ÿ] [y] [o] [o] [y] [o] [ÿ] [ÿ] [ö] [ö] [ÿ]
Гуль, чул, хошаф, достлукъ, голь, кузьгю, сёз, козьлюк.

43-мешгъулиет. Метинни динъленъиз. Дудакълы сеслерни догъру теляффуз этинъиз.

Сансар

Сансар пек дюльбер ве атик бир айванчыкътыр. Оны кузь айларында козетип турмакъ пек меракълы. Бу вакъытларда сансар ювасыны, ашайджагъыны къышкъа азырлай.

Сансарчыкъ озь ювасыны чырпычыкълардан япа. Къарт терекнинъ къувушына пелит, джеviz ве башкъа емишлерни ташып сакълай.

Онынъ топлагъан емишлери бутюн къышкъа ете.

Догъру джевапны къайд этинъиз:

1. Сансар насыл бир айванчыкътыр?
 - а) дюльбер ве атик;
 - б) чиркин ве къоркъакъ.
2. Оны не вакъыт козетип турмакъ меракълы?
 - а) язда;
 - б) кузь айларында.
3. Сансарчыкъ ювасыны неден япа?
 - а) чырпычыкълардан;
 - б) ташчыкълардан.
4. О, къарт терекнинъ къувушына нелерни ташып сакълай?
 - а) богъдай, арпа, чечек;
 - б) пелит, джеviz, мантар, чам ве нарат урлукъларыны.
5. Метинден дудакълы созукълары олгъан сёзлерни тапып, дефтеринъизге язып алынъыз.

44-мешгъулиет. Тек дудакълы созукъларнен кельген сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз. Созукъ устуне насыл сесни бильдиргенини язынъыз.

[ү]

Нумюне: сют, ..., ...,

Къалем, комюр, курек, утю, къуш, топракъ, тёпе, бор, чамур, чель.

45–мешгъулиет. Шиирни окъунъыз.

Эмекте ве окъувда —
Эр иште биз орьнекмиз.
Чюнки аят ёлунда
Халкъымызгъа керекмиз!

Эскендер Фазыл

Дудакълы созукълары олгъан сёзлерни тапып, дефтеринъизге язып алынъыз.

дудакълы созукъ — губний голосний
дудакъсыз созукъ — негубний голосний
пелит — жолудь
нумюне — приклад

Назим Керичли

Окъув

Табиат уяна

Айше къартанасыны пек севе. Вакъыт таптымы, деръал онынъ янына барып, мытлакъа бир де бир шей сорай. Онынъ «не ичюн ойле?», «не ичюн бойле?» деген суаллерине къартанасы энди чокътан алышты. Бугунь де къартанасы эвге кирер-кирмез:

— Къартана, «табиат уянды» дегени не? — деп сорады Айше.

Къартанасы оны къучакълады, янына якъынджа отуртты. Бираз тюшюнип алды, сонъра шойле деди:

— Шимди баарь. Бундан эвель къыш мевсими эди. Къышта бутюн осюмликлер ве бир сыра айванлар, боджеклер юкъугъа далалар. Баарь келип, авасы къыздырып башлагъан сонъ, бутюн от-оленлер, юкълагъан махлюкълар уяна. Къышлыкъ сыджакъ диярларгъа кеткен къушлар къайтып келелер. Тарлаларда, бостанларда къызгъын иш башлана. Иште, бунъа «табиат уяна», дейлер.

1. Айше къартанасындан нени сорады?

2. Къартанасы Айшеге насыл джевап берди? Бу акъта метинден тапып окъуънъыз.

3. Айше насыл бир къызчыкътыр?

деръал — негайно (-а, -е, -і)

боджек — комаха

от-олен — трава

махлюкъ — живі істоти

Дудакълы ве дудакъсыз созукъ сеслер (девамы)

46-мешгъулиет.

1. **О** арифинен косътерильген [o] ве [ö] сеслерини догъру теляффуз этинъиз.

[o] [ö] [ö] [o] [o] [ö]

Къопкъа , озен, кой, къой, къол, копек.

2. **У** арифинен косътерильген [y] ве [ÿ] сеслерини догъру теляффуз этинъиз.

[y] [ÿ] [y] [ÿ] [y][y] [ÿ]
Туз, учь, уча, кунеш, къуру, курек.

Сёзлерни дефтеринъизге язынъыз.

47-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. Къайд этильген арифлер насыл дудакълы созукъ сеслерни ифаделегенини нумюне боюнджа язып косътеринъиз.

Нумюне: голь — г[ö]ль

гуль — ...;	окълав — ...;	урба — ...;
козь — ...;	къомшу — ...;	омуз — ...;
учюнджи — ...;	оглюк — ...;	тюш — ...

48-мешгъулиет. Метинни окъунъыз.

Денъиз ёллары

Къырым ярымадасынынъ ялыларында **чокъ** аджайип шеэрлер бар: Ялта, **Алупка**, Алушта, Гъурзуф ве башкъалары. Бу шеэрлерге денъиз ёлларынен де бармакъ **мумкюн**. Бунынъ **ичюн** теплоход, геми, катерлер къулланыла. Акъяр скелесинде балабан гемилер токътай. Мында арбий гемилер де бар.

1. Къырым ялысында насыл шеэрлер бар?
2. Бу шеэрлерге ненен бармакъ мумкюн?
3. Акъяр скелесинде нелер токътай?
4. Биринджи джумлени дефтеринъизге кочюринъиз.
5. Къайд этильген сёзлерде созукъларны нумюне боюнджа талиль этинъиз.

Нумюне:

Къырым

ы — [ы] сеси, созукъ, къалын, дудакъсыз;

Чокъ

о — [о] сеси, созукъ, къалын, дудакълы.

49-мешгъулиет. Тапмаджаны бир къач кере окъунъыз. Дерсликке бакъмайып, оны дефтеринъызге язынъыз. Дудакълы созукъларны бильдирген арифлернинъ астыны сызынъыз.

Къуру ерде юрьмез,
Аягъы ерге тиймез.

50-мешгъулиет. Джумлелерни дефтеринъызге язынъыз. Дудакълы созукъларнынъ астыны сызынъыз.

1. Меним къардашымнынъ ады — Урие.
2. Чам ташлы, къаялы ерлерде осе.
3. Кузь япракъларны чешит ренклерге боялады.
4. Аким Серверге шахмат ойнамагъа огрете.

Окъув

Тюркчеден М. Сеттарованынъ терджимеси

Гузель анам

Гузель анам, сени мен
Джаным къадар северим.
Сен меним бир данемсинъ,
Эллеринъни оперим.

Ичимдеки севгини
Ич бир шейнен ольчемем.
Бу севги — сенинъ севгинъ,
Дюньягъа денъиштирмем.

Шиирни эзберленъиз.

«Меним анам» мевзусында кыска ияе уйдуринъыз ве дефтеринъызге язынъыз.

Ана ичюн бала балдан да татлыдыр.

Бу аталар сёзю не акъкъында? Тюшюнип бакъынъыз ве манасыны анълатынъыз.

Эрдживан Керменчикли

Къартанам

Къартанамны мен пек севем,
Къартанам да мени шай.
Анам дей ки: «Меним кызым
Къартанасына ошай».

Агъзым, бурнум, козюм, къашым —
Юзь-сымада фаркъ пек аз,
Ялынъыз меним сачым къара,
Къартанамнынъки беяз.

Къартанам пек мераметли,
Пек муляйим бир къадын,
Осип-буюп, къартанамдай
Олмакъ меним мурадым.

1. Бу шиирде ким акъкъында айтыла?

2. Шиирни дуйгъунен, ифадели окъунъыз.

Озь къартаналарынъыз акъкъында ияе уйдуринъыз ве дефтеринъызге язынъыз. Ияеге серлева къоюнъыз.

юзь-сыма — обличчя

фаркъ — різниця, відмінність

муляйим — мила, приемле (-й, -е, -і)

мурат — мета, мрія, намір

Дудакълы ве дудакъсыз созукъ сеслер (девамы)

51-мешгъулиет. Аталар сёзюни окъунъыз.
Манасыны анылатынъыз.

Озь анасына урьмет этмегенден **урьмет** беклеме.

Къайд этильген сёзде созукъ сеслерни бельгиленъиз.
Бу сеслер насыл арифлернен ифаделенген?

Нумюне боюнджа япынъыз:

Озь

[ö] — созукъ сес, индже, дудакълы, сёзде **о** арифинен
ифаделенген.

52-мешгъулиет. Ресимлерге бакъынъыз. Келишкен
эджадан сёз тизинъиз.

Хо -гъай

Та -юв

Тор -раз

А -вукъ

Сёзлерни дефтеринъизге язынъыз. Дудакълы олмагъан
созукъларнынъ астыны сызынъыз.

53-мешгъулиет. Окъунъыз. Метинге серлева къоюнъыз.

Торгъайлар озь юваларыны инсан эвлери янында ясайлар. Бутюн яз олар балаларыны боджеклернен бакъалар. Кузьде пек чокъ къушлар дженюпке учып кетелер. Торгъайлар исе янымызда къалалар. Оларны эр бир сокъакъта корьмек мумкюн.

Торгъайлар къышта да озьлерине ем тапалар. Амма эр ер къарнынъ тюбюнде къалгъанда, торгъайлар пек къыйналалар. Бу вакъытта къушларгъа адамларнынъ ярдымы пек керек!

1. Торгъайлар юваларыны къайда ясайлар? Олар балаларыны ненен бакъалар?
2. Кузьде къушлар къайда учып кетелер? Торгъайлар исе не япалар? Олар не вакъыт пек къыйналалар? Къушларгъа кимлернинъ ярдымы керек?
3. Биринджи джумлени дефтеринъизге язып алынъыз. Дудакълы олмагъан созукъларнынъ астыны сызынъыз.

54-мешгъулиет. Окъунъыз. Шиирге эсаланып, торгъай насыл бир къуш олгъаныны айтынъыз. Шиирни язып алынъыз. Дудакълы созукъларнынъ астыны сызынъыз.

Торгъай

Торгъай сабырлы бир къуш,
Кельсе биле сувукъ къыш,
Аякълары сызламай,
Озю ич де бузламай.

Эмине Усеин

55–мешгъулиет. Джумлени окъунъыз. Дефтеринъизге язып алынъыз.

Мектебимизде **ана**-бабалар **топлашу**вы олды.

Сёзлерде къайд этильген созукъларны нумюне боюнджа талиль этинъиз.

Нумюне: е — [э] — созукъ сес, индже, дудакъсыз;

и — [и] — созукъ сес, ... , ... ;

Наврез байрамы

Баарьде, мартнынъ 21-де, кырымтатар халкы Наврез байрамыны кыйд эте. Наврезде гедженен куньдюзнинъ узунлыгы тенъ ола.

Наврез фарс сёзю олып, «яны кунь», «яны йыл» манасыны анылата. Къадимий заманлардан берли тамам шу куню адамлар ерге урлукъ сепкенлер, яны арзу-ниетлернен яны йылгъа адым аткъанлар.

Кырымда Наврез байрамы шенъ ве меракълы кече. Байрам куню адамлар кийинип-къушанып, бири-бирине мусафирликке баралар. Койлерде балалар топ-топ олып, эв-эвден юрелер ве адамларны Йылбашнен хайырлайлар:

— Селям алейкум, къонакъбай,
Йылбашынъыз хайырлы олсун,
Кобетенъиз ягылы олсун,
Эчкилеринъиз сютлю олсун...

Эв саиплери балаларгъа пиширильген къурабие-лер, пахлавалар, къанфет ве къуру емишлер берелер.

Наврез байрамы башкъа шаркъ мемлекетлеринде де кенъ кыйд этиле.

1. Метинни окъунъыз.
2. Наврез байрамы не вакыт кыйд этиле?
3. **Наврез** сёзю нени анылата?
4. Кырымда Наврез байрамы насыл кечириле?

Энвер Къафадар

Наврез кельди!

Наврез кельди дагъларгъа,
Багъчаларгъа, багъларгъа.
Гуль туттырып къолларгъа
Озгара тарлаларгъа.

Вишне, армут, алмалар
Ап-акъ чечек ачалар.
Берекеттен хабер берип,
Къокъуларын сачалар.

Тереклерде къушчыкълар
Наврез йырын йырлайлар.
Бахтлы огълан, къызчыкълар
Джыйынларда ойнайлар.

Наврез кельди, дуямыз,
Къокъусына тоямыз.
Аман олсун дюньямыз,
Яшасын Ватанымыз!

1. Бу йырда насыл байрам акъкъында айтыла?
2. Йырны огрениңыз.

къонакъбай — господар
шаркъ мемлекетлери — схидні країни
озгъармакъ — проводжати
джыйынларда — на посиденьках, на вечорах
аман олсун — нехай буде благополучним

Е, ё, ю, я арифлери

Къырымтатар тили

56-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз.

Ель, бет, Мерь-ем, ёл, ё-лакъ, тө-шек, ю-ва, ю-рек,
тюш, яш, яр-дым, къа-я .

Е, ё, ю, я арифлери сёз ве эджа башында къач сес
бильдирелер? Сёзлерни дефтеринъизге язынъыз.

Сёз ве эджа башында **е, ё, ю, я** арифлери эки сесни бильдирелер.

е — [йэ] **ё** — [йо] **ю** — [йу] [йү] **я** — [йа]

[йэ] [йо] [йу] [йү] [йу] [йа]

Меселя: е-ди, ёл-джу, ю-кью, ю-зюм, кью-ю, бе-яз.

57-мешгулиет. Сёзлерни окъунъыз.

Ер, ем, Эдие, ёргъан, ёргун, ёсун, юваш, буюк, аюв, Зекерья, аяз.

1. Сёзлерде **е, ё, ю, я** арифлери къач сес бильдирелер? Анълатынъыз.

2. Сатырдан сатыргъа авуштырылмагъан сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз.

58-мешгулиет. Окъунъыз.

1. Чобан къойларыны **яйлагъа** айдады.

2. Къуш **юваларыны** бозманъыз.

3. Ишчилер **ёлны** тюзетелер.

4. **Енгиль юкни** ташымакъ къолай.

Джумлелерни язып алынъыз. Къайд этильген сёзлерде **[йа], [йу], [йо], [йэ]** сеслери насыл арифлернен ифаделенген? Арифлернинъ астыны сызынъыз.

59-мешгулиет. Берильген сёзлерни эджаларгъа болип, дефтеринъизге язынъыз. Эки сесни бильдирген созукъларнынъ астыны сызынъыз.

Ень, кень, чель, ютум, ярыкъ, тюневин, яра, илядж, етмиш, тютюн, яйла, юмрукъ, япракъ, ёлакълы.

60-мешгъулиет. Шиирни дикъкъатнен окъунъыз.
Мышыкъ акъкъында не айтыла?

Мышычыгъым

Мышыгъымнынъ козю мавы, мыйыгъы беяз.
Меннен ойнай, меннен **юкълай**, къыш, баарь ве **яз**.
Озю йымшакъ, пек де **юваш**, оны пек севем.
Бир **ярамай** адети бар, хурулдай бираз.

Аблязиз Велиев

Къайд этильген сёзлерни эджаларгъа болип язынъыз.
Эки сесни бильдирген арифлернинъ астыны сызынъыз.

Нузет Умеров

Окъув

Чиберек

Битам пишире чиберек,
Сайынъ, онъа не керек?

Ун керек,
Эт керек,
Ягъ керек.

Тузнен бирге — берабер,
Согъан керек ве бибер.

Хамыр ве къыйма къонада,
Айтынъ, не керек даа?

Эльбетте керек энъ аздан —
Окълав, чыгъырчыкъ ве къазан.

Керек оджакъта кунеш —
Сыджакъ алевли атеш.

Чыр-чыр чырылдай чиберек,
Айтынъ, онъа ким керек?...

Битамнынъ торуны керек,
О, ашайджакъ чиберек!

1. Шиирни окъунъыз. Чиберек пиширмек ичюн нелер керек? Шиирден тапып айтынъыз.
2. Чиберекни ким ашайджакъ?
3. Сиз даа насыл миллий емеклерни билесинъыз?
4. Шиирни ифадели окъумагъа огренинъиз.

къыйма — фарш

къона — стіл

эльбетте — звичайно

чыгъырчыкъ — *інструмент для обрізання країв чебуреків*

Е, ё, ю, я арифлери (девамь)

Къырымтатар тили

61-мешгулиет. Тапмаджаларны дефтеринъизге язып алынъыз. Нокъталар ерине **[я]** я да **[а]** арифлерини язынъыз.

А...гъы ёкъ — къач...,
Къ...наты ёкъ — уч... .
(Булут)

Сув устюнде ...та,
Озю де сув олып акъ... .
(Буз)

Бир ерде ...теш ...на,
Бутюн дюнъ...ны къыздыр... .
(Кунеш)

Ёкъ, ерде, яна сёзлеринде къач сес ве къач ариф олгъаныны айтынъыз.

62-мешгулиет. Джумлелерни дефтеринъизге кочюрип язынъыз.

1. Биз ягъмурдан сакъланмакъ ичюн терек астына турдыкъ.
2. Чёль тарафтан салкъын ельчик эсе.
3. Аланлыкъта ювез салкъымлары къырмызы фенерлер киби яналар.
4. Авалар сувугъан сонъ ёллар бузлады.

Сёзлерде эки сесни бильдирген **е, ё, ю, я** арифлерининъ астыны сызынъыз. Бу арифлер къайсы сёзлерде бир сесни бильдирелер? Джумлелерден тапып айтынъыз.

63-мешгулиет. Ашагъыдаки сёзлерни окъунъыз. Къайд этильген арифлер къач сесни бильдирелер? Сёзлерни нумюне боюнджа язынъыз:

Нумюне: енъ — [йэ]нъ

ютум — ...;

япракъ — ...;

юмрукъ — ...;

емек — ...;

етмиш — ...;

юрек — ...;

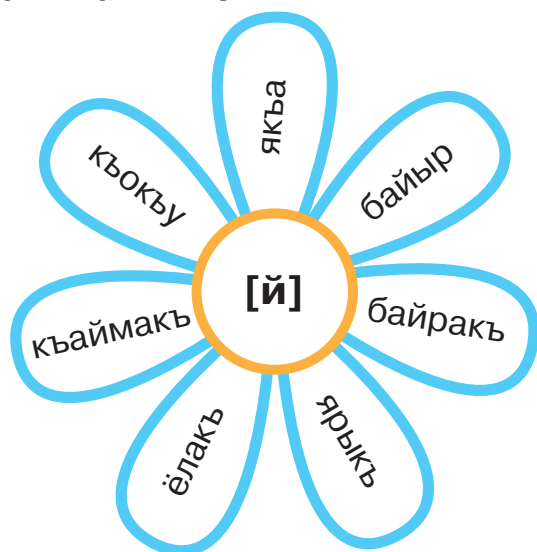
ёргъан — ...;

ёсун —

Ютум, япракъ сёзлеринен джумлелер уйдуруп язынъыз.

64-мешгъулиет. Къайсы сёзлерде **[й]** сеси сакълангъан. Тюшюнип тапынъыз.

1. Не вакъыт **е, ё, ю, я** арифлери эки сесни бильдирелер?
2. Бу сёзлерни эджаларгъа болип, дефтеринъызге язынъыз.

65-мешгъулиет. С. Саттарованынъ «Наврез байрамы» метининден **е, ё, ю, я** арифлери олгъан сёзлерни тапып, дефтеринъызге язып алынъыз. Сёзлерде бу арифлер къач сесни бильдирелер?

Таир Халиловдан
Акъбардакъ

Къуртнезир анасынен тарлагъа кетти. Орталыкъта даа ешиллик корюнмесе де, энди баарь кельгени белли. Узакъта къарарып тургъан зердали багъчасынынъ устю эрылгъан тюсте индже ве енгиль думаннен къаплы. Тазе топракъ къокъулы. Баарь авасы кокюс къафесинъни толдура, гонълюнъни хош эте.

— Ана, ана, бакъ! Бакъ, анам! — деди Къуртнезир.

— Не о? — деп сорады анасы.

— Акъбардакъ! Сенинъ севген чечегинъ!

— Вай, балам! — деп къуванды Насибе апте.

Былырки отлар арасында ер тюбюнден баш котерип, дюнья юзюне бакъып тургъан бем-безд чечекни коръди. Бу ильк баарь чечегинен онынъ энъ севинчли, энъ бахтлы кунълери багълы.

— Балам, замет олмаса, о чечекни манъа алып бер.

Къуртнезир элине бир сюрю таякъ алды да, акъбардакъны тамырчыгъынен чыкъарып, анасына узатты.

— Сагъ ол, эвлядым. Омюринъ узун, бу чечек киби без, тендирист олсун, — деди анасы. — Биз оны эвде бир бош къутучыкъкъа отуртырмыз.

Бу кунъ ягъмурлы, сылакъ олса да, олар ичюн пек къуванчлы ве хайырлы эди.

1. Икяени окъунъыз.

2. Илк баарьнинъ аляметлерини ифаделеген сёзлерни метинден тапып, нокъталар ерине къююньыз. Джумлелерни дефтеринъизге языньыз.

Нумюне: Орталыкъта даа ешиллик корюнмей.

Зердали багъчасынынъ устю

Тазе топракъ

Баарь авасы ,

3. Насибе апте неге къуванды? Къуртнезир ве Насибе аптенинъ субетини ифадели окъунъыз.

4. Джумлелернинъ сонъунда къююлгъан токътав ишаретлерине дикъкъат этинъиз.

5. Акъбардакъ чечегининъ корюнишини тарифленъиз.

тарла — поле

зердали — абрикос

эрылгъан тюс — бузковий колір (-а, -е, -і)

кокюс къафеси — грудна клітка

хош этмек — приносити задоволення

сюйрю — гострий (-а, -е, -і)

тендирист — міцний (-а, -е, -і), здоровий (-а, -е, -і),

бадьорий (-а, -е, -і)

66-мешгъулиет. Окъунъыз. Сёзлерни эджаларгъа болип языньыз.

Эмине, эбет, эрте, эльва, шеэр, эмдже, эмен, Эшреф, Эдибе, эджа.

Сёзлерни эджаларгъа больгенде, **э** арифи къайда къалды: эджанынъ башындамы, ортасындамы, ёкъса сонъундамы?

Э арифи ялынъыз эджа башында языла.
Меселя: эм-дже, ше-эр.

67-мешгъулиет. Догъру окъунъыз.

[э]	[йэ]
Эль	ель
эди	еди
эмек	емек
энь	ень
элли	елли
эм	ем
эр	ер

1. Къайд этильген арифлер къач сес бильдире?
2. **Энь, ень** сёзлеринен джумлелер уйдурып язынъыз.

68-мешгъулиет. Метинни окъунъыз.

Рустемнинъ къорантасы

Меним адым Рустем. Къорантамыз алты адамдан ибарет. Меним эки агъам ве бир къыз къардашым бар. Буюк агъамнынъ ады — Шевкет. Экинджи агъам — Рефат. Къыз къардашымнынъ ады — Алие. Эпимиз мектепте окъуймыз.

Анам — Гульнара, эким олып чалыша. Бабам — Абдулла, оджадыр. О озь зенаатыны пек севе.

Ана-бабам бизлер сагълам, тербиели ве окъумышлы инсанлар олгъанымызны истейлер. Биз оларнынъ сёзлеринден чыкъмаймыз.

Бизим къорантамыз пек муаббет яшай.

1. Рустемнинъ къорантасы къач адамдан ибарет?
2. Рустемнинъ къач агъасы ве къач кыыз къардашы бар?
3. Анасы ве бабасы ким олып чалышалар?
4. Рустемнинъ ана-бабасы балалары насыл олгъаныны истейлер?
5. Рустемнинъ къорантасы насыл яшай?
6. Э арифинен кельген сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз.

1. Метинге эсасланып, сиз де къорантанъыз акъкъында икяе этинъиз.
2. Къорантанъызны таныткъан 5—6 сатырлыкъ бир метин язынъыз.

69-мешгъулиет. Аталар сёзлерини окъунъыз. Маналарыны анълатынъыз.

Эмек инсанны бакъар, тенбеллик исе бозар.

Эвинъ тар олса да, гонъюль бол олсун.

Дефтеринъизге язып алынъыз. Э арифинен башлангъан сёзлернинъ астыны сызынъыз. Бу сёзлернен джумлелер уйдурып язынъыз.

70-мешгъулиет. Э арифинен башлангъан кыыз ве огълан адларыны хатырлап, эки сырагъа язынъыз.

Нумюне:

кыыз адлары: огълан адлары:

Эльмаз

Эмир

Копек насыл дост кыдыргъан масал

Окъув

Бир заманда бар экен, бир заманда ёкъ экен, дагъ ичинде яшагъан бир копек бар экен. Янгъызлыкътан джаны сыкъыла, онынъ ичюн копек озюне кимседен къоркъмагъан дост тапмагъа истей ве ёлгъа чыкъа.

Аз кетеми, чокъ кетеми дагъда тавшанны расткети-ре ве онъа:

— Тавшан, кель экимиз дост олайыкъ, берабер яшайыкъ! — дей.

— Айды, — деп, разы ола тавшан.

Экиси бир ерчик тапып, гедже юкъламагъа яталар. Гедженинъ бир маалинде оларнынъ янындан сычан чапып кече. Копек оны эшите де, афырмагъа башлай. Тавшан абдырап уяна. Къоркъкъанындан къулакълары къалтырап башлай.

— Не афырасынъ? Шимди къашкъыр эшитсе, келип, экимизни де ашар, — дей копекке.

«Бойле дост манъа келишмей. Къашкъырдан къоркъа. Къашкъыр, гъалиба, кимседен къоркъмай», — деп тюшюне копек.

Копек саба эрте тура, тавшаннен сагълыкълаша ве къашкъырны къыдырмагъа кете. Дагънынъ чытырман еринде къашкъырны тапа да:

— Къашкъыр, кель экимиз достлашайыкъ, берабер яшайыкъ, — дей.

— Экимиз яшасакъ, шень олур, — деп, къашкъыр разы ола.

Гедже юкъламагъа яталар. Янларындан бакъа секирип кече. Буны эшиткен копек сычрап тура да, кене афырып башлай. Къашкъыр да абдырап уяна ве копекке дарыла:

— Бу недир сенинъ эткенинъ! Афыргъанынъны аюв эшитир де, келип экимизни де парча-кесек этер.

«Къашкъыр да къоркъакъ экен. Ондан яхшысы, мен аювнен дост олайым», — тюшюне копек, ве аювгъа барып:

— Батыр аюв, айды экимиз дост олайыкъ, берабер яшайыкъ, — дей.

— Айды, кир меним ювама, — дей аюв.

Гедже юванынь янындан йылан сюйрелип кечкенини эшиткен копек кене афырып башлай. Аюв къоркъкъанындан копекни сёгмеге башлай:

— Токъта, этме! Адам келир, экимизнинь де теримизни сыдырып алыр.

«Амма да иш олды! Тавшан къашкъырдан, къашкъыр аювдан, аюв исе адамдан къоркъа. Демек, бу дюньяда энъ кучьлюси адам экен», — деп тюшюне копек. Сонь, аювдан къачып, адамгъа бара.

— Адам, айды дост олайыкъ, берабер яшайыкъ! — дей.
Адам разы ола. Копекке аш бере, эвнинъ янында
гузель бир юва ясай. Геджелери копек афыра, эвни
къаравуллай. Адам исе онъа:

— Сагъ ол, — дей.

Шу куньден сонъ копек адамнен яшай.

1. Копек не ичюн ёлгъа чыкъа?

2. Дагъда копек насыл айванларнен расткелише?
Копекнинъ эр бир айваннен субетини метинден тапып,
ифадели окъунъыз.

3. Не ичюн копек адамнен яшай?

Масалны роллерге болип саналаштырынъыз.

янгъызлыкъ — самотність

афырмакъ — гавкати

чытырман — густий, дрімучий (-а, -е, -і)

абдырамакъ — здригати

сюрельмек — повзати

ТУТУКЪ СЕСЛЕР.

Къырымтатар тили

Тутукъ сесни созукъ сестен насыл айырмалы?

71-мешгъулиет. Сеслернинъ теляффузына дикъкъат этинъиз.

[а],[б],[и],[к],[д],[о],[г],[э],[т],[ы],[у],[м].

1. Къайсы сеслерни айткъанда ава агъызымыздан сербест чыкъа? Бу сеслерни язып алынъыз. Олар созукъ я да тутукъ сеслерми?

2. Къалгъан сеслерни даа бир кере окъунъыз. Оларны айткъанда ава агъызымыздан сербест чыкъаamy я да маниягъа огъраймы?

Тутукъ сеслерни ифаделеген **25 ариф** бар:
б, в, г, гъ, д, ж, з, й, к, къ, л, м, н, нь, п, р, с, т, ф,
х, ц, ч, дж, ш, щ.

Бу сеслерни айткъанда агъызымыздан чыкъкъан ава базы бир маниаларгъа (*дудакълар, тишлер, тиль*) расткеле.

72-мешгъулиет. Сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз. Тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

Абиде, чанъ, авджы, кучелек, мектюп, къыр, инджир.

73-мешгъулиет. Масалны окъунъыз.

Тильки къояннынъ эвини тутып ала. Къоян не япмагъа бильмей, агълай.

Бу къоянгъа бир кирпичик расткеле.

— Косьтер манъа тилькини! — дей кирпичик.

Кирпи ве къоян къобачыкъкъа баралар. — Тез, ярамаз, мындан чыкъ! — деп къычыра кирпичик. Тильки къоркъусындан дагъгъа къачып кете.

Асан Чергеевден

1. Тильки не япа?
2. Къоян не ичюн агълай?
3. Кирпи насыл кычыра?
4. Тильки къайда къачып кете?
5. Учюнджи ве дёртюнджи суаллернинъ джевапларыны дефтеринъизге язынъыз. Тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

74-мешгъулиет. Нокъталар ерине т арифини язынъыз. Сёзлернинъ манасыны анълатынъыз.

Сес — се...; бал — ...ал;

эв — э...; ав — а...;

бель — ...ель; окъ — о... .

75-мешгъулиет. Окъунъыз.

Амет, бабасындан изин алып, дагъгъа кетти. О, анда бир тильки къобасы коръди. Къобаны копегине де косьтерди. Сарман къулакъларыны тикледи, ырылдады, авлады. Лякин айнеджи тильки теренге пыскъан эди. Сарман оны къобасындан чыкъарып оламады.

1. Метинде не акъкъында айтыла? Икяе этинъиз.
2. Дефтеринъизге дюльбер ве хатасыз язып алынъыз. Сонъки джумледе тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

Эки аркъадаш

Эки аркъадаш дагъ ичинде кетейткъанда, къаршыларына аюв чыкъа. Аркъадашларнынъ бири къоркъкъянындан къачып, терекке тырмаша ве пытакълар арасында сакълана. Экинджиси исе ёл ортасында къала. Не япмагъа бильмейип, ольген киби ёл ортасында ята.

Аюв онынъ янына келип, къокълап башлай. О исе нефес алмай ята. Аюв, оны ольген беллеп, янында айланып, кечип кете.

Аюв кеткен сонъ, аркъадашы теректен тюшип, куле:

— Сонъ, аюв сенинъ къулагъынъа не айтты?

— Яман адамлар аркъадашынынъ башына беля кельгенде, ташлап къачалар, — деди.

1. Икяени окъунъыз.

2. Эки аркъадашнынъ къаршыларына не чыкъа?

3. Аркъадашлар аювны корип, не япалар? Эр бирининъ арекетине къыймет кесинъиз.

4. Икяенинъ сонъки джумлесини дефтеринъизге язып алынъыз. Манасыны анълатынъыз. Тутукъ сеслернинъ астыны сызынъыз.

5. Аталар сёзлерини дефтеринъизге язынъыз. Олар нени анълата?

Къуш къанатына ишана,
инсан — достуна.

Дост къара кунъде белли олур.

аркъадаш — товариш, спутник
тырмашмакъ — дертися, пидйматися
беля — бѣда

Къырымтатар тили

Тутукъ сеслерни созукъ сеслерден насыл айырмалы?

(девамь)

76-мешгъулиет. Ресимлерге бакъынъыз.

алма

кираз

шефтали

1. Мейваларнынъ адларыны окъунъыз ве давушнен эр бир сесни къайд этинъиз.
2. [л], [м], [к], [р], [з], [ш], [ф], [т], [л] сеслерининъ теляффузына дикъкъат этинъиз. Оларны айткъанда ава агъыздан сербест чыкъамы я да маниагъа огъраймы?
3. Мейваларнынъ адларыны дефтеринъизге язынъыз. Тутукъ сеслерни бильдирген арифлернинъ астыны сызынъыз.

Буны билинъиз!

Тутукъ сес тек созукъ сеснен бераберликте эджа япа биле: *дже-виз, зер-да-ли.*

77-мешгъулиет. Окъунъыз.

Бабам койде белли дюльгер,
Не де япса, япа дюльбер.
Нелер тек кельмей къолундан,
Эр бир адам мемнюн ондан.

Сейран Усеинов

1. Шиирде ким акъкъында айтыла? Дюльгер не япа?
2. Я сизинъ бабанъызнынъ зенааты не?
3. Дефтеринъизге язып алынъыз. Тутукъларнынъ астыны сызынъыз

78-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз.

Дагъ, орман, чайыр, алан, чокъракъ, тарла, озен, голь, къая, ава, багъча.

1. Тутукъ арифлернен башлангъан сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз.
2. Бу сёзлерде къач сес ве къач ариф олгъаныны айтынъыз.

79-мешгъулиет. Метинни окъунъыз. Нокъталар ерине келишкен тутукъны къоюнъыз.

Китап инсаннынъ энъ яхшы до...тудыр. Китап...а эр шей акъкъында окъумакъ мумкюн.

Китаплары севи...из ве окъунъыз. Ола...ны топланъыз ве сакъланъыз. Рафларынъыз китапларнен то...сун. Олар сизге омюрде догъру ёл косьтереджеклер.

1. Биринджи абзацта не акъкъында айтыла?

2. Я экинджи абзацта?

3. Биринджи джумлени дефтеринъизге кочюргенде, сёзлерни эджаларгъа болип язынъыз. Тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

80-мешгъулиет. Аталар сёзлерининъ манасыны анълатынъыз.

Китапсыз эв — кунешсиз эв.

Ерни кунеш яраштырыр — инсанны иш.

1. Дефтеринъизге кочюрип язынъыз. Сёзлерде тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

2. Аталар сёзлерини эзберленъиз.

Окъув

Сание Саттарова

Бизим Къырым

Севем сени, гузель Къырым!
Табиатынъ пек дюльбер!
Юксек дагълар, ешилъ багълар,
Эски шеэр ве койлер.

Багъчаларынъ мейва толу,
Алма ве армут номай.
Чёльнинъ берекети болдыр,
Джыйыла арпа, богъдай.

Юртура гузеллик къоша
Къара денъиз сувлары.
Асрет чеккен Арзы къызны
Сыйпай кунеш нурлары.

1. Окъунъыз. Муэллиф Къырымгъа озь севгисини насыл сёзлернен ифаделей?

2. Шиирнинъ мундериджесине эсасланып, Къырым акъкъында 4—5 джумле уйдурунъыз.

3. Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз. Къырымтатар тилине хас олгъан арифлернинъ астыны сызынъыз.

Нумюне: Мен **Къырымны** пек севем. Къырымнынъ табиаты

.... ..

4. Шиирни эзберленъиз.

5. Аталар сёзюни акъылынъызда тутунъыз.

Эр кеске озь Ватаны татлы.

номай — тут у *знач.*: багато

берекет — урожай

асрет чекмек — тужити

сыйпамакъ — пестити, гладити

Яньгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслер

81-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. Къайд этильген тутукъларнынъ теляффузына дикъкъат этинъиз.

гуль — куль

агъа — акъа

азды — асты

макъас — магъаз

1. Чифт берильген сёзлернинъ маналары фаркълымы? Анълатынъыз.

2. **Агъа, акъа** сёзлеринен джумлелер уйдуруп язынъыз.

Тутукъ сеслер **яньгъыравукъ** ве **сагъыр** олалар. Яньгъыравукъ тутукълар даушнен, сагъыр тутукълар исе шувултыннен айтыла.

[б], [в], [г], [гъ], [д], [з], [ж], [й], [л], [м], [н], [нь], [р], [дж] — **яньгъыравукълар**;

[п], [ф], [к], [къ], [т], [с], [ш], [х], [ч], [ц], [щ] — **сагъырлар**.

82-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. Яньгъыравукъ ве сагъыр тутукъларны айтынъыз.

Къапу, оюнджакъ, чалы, аякъкъап, шал, таракъ, къошты, назлы, мор, къарт, макъас, мевзу, чамур, магъданоз, долма, джами, пугъу, аскъыч, ешиллик, зенгин.

83-мешгъулиет. Тезайтымларны окъунъыз. Тез айтмагъа тырышынъыз.

1. Чакъырджы Али Велини чагъырдымы?
Вели чакъырджы Алини чагъырдымы?
2. Эчки пичен парчасыны тапты, къапты,
Саиби пенджерен кулип бакъты.

Экинджи тезайтымны дефтеринъизге язып алынъыз.
Янъгъыравукъ тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

84-мешгъулиет. Окъунъыз. Сёзлернинъ теляффузына диккъат этинъиз.

Бай — **п**ай

дерс — **т**ерс

ягъа — **я**къа

джам — **ч**ам

алды — **а**лты

азыр — **а**сыр

дам — **т**ам

ад — **а**т

Къайд этильген тутукълардан къайсы бири давушнен,
къайсы бири шувултынен айтыла?

85-мешгъулиет. Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз. Сёзлерде сагъыр тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

1. Балалар ресим япмагъа севелер.
2. Селимнен Керим сазагъан яптылар.
3. Дагъ чокъракъларынынъ сувлары пек файдалы.
4. Ялы боюнда къыш йымшакъ, яз сыджакъ ола.

Симферополь

Симферополь Къырымнынъ меркез шеэридир. Онынъ эски ады — Акъмесджит. Адамлар бу ерде къадимий заманлардан берли яшап кельгенлер.

Шимди Симферополь балабан ве дюльбер шеэр. Юксек биналар, мейданлар, эйкеллер, парклар ве шадырванлар шеэрни пек яраштыра. Кенъ ве тегиз сокъакъларында чешит машина, автобус, троллейбуслар юрелер. Сокъакълар бою сачылгъан тереклер, гульзарлар, раатлыкъ багъчалары Симферопольнинъ ешилъ урбасыдыр. Шеэрнинъ ортасындан Салгъыр озени кече. Салгъыр боюнда пытакъларыны сувгъа эгилтъкен сюют тереклери, усталыкънен япылгъан дюльбер копюрлер шеэрге даа зияде гузеллик къошалар. Озен шеэрни экиге боле. Озен бою, шеэрнинъ ортасында эски дюльбер эвлер,

джами ве кильселер тура. Шеэрнинъ этрафларында исе земаневий юксек биналар къурулгъан.

Симферопольнинъ завод ве фабрикаларында телевизорлар, савутлар, эмек алетлери япалар, урбалар тикелер, отъмек ве чешит емеклер пиширелер.

Йыл-йылдан Симферополь осе ве гузеллеше.

1. Симферопольнинъ эски ады недир?
2. Шимди Симферополь насыл бир шеэрдир? Бу акъта метинден парчаны тапып, даа бир кере окъунъыз.
3. Симферопольнинъ завод ве фабрикаларында нелер япалар?
4. Сиз Къырымнынъ даа къайсы шеэрлерини билесинъиз?
5. Метинден алтынджы джумлени тапып, дефтеринъизге язынъыз. Индже созукъ сеслерни бир сырагъа, къалын созукъларны исе экинджи сырагъа язып алынъыз.
6. Аталар сёзюни эзберленъиз.

Ватан севгиси севгилернинъ энъ буюгидир.

1. Ресимге дикъкъатнен бакъынъыз. Анда не тасвирленген?
2. Дефтеринъизге къыскъа икяе уйдурып язынъыз.

меркез шеэр — центральне місто, столиця

эйкель — пам'ятник

шадырван — водограй

къадимий (*заманлардан*) — з давніх (*часів*)

сюют тереги — плакуча верба

эмек алетлери — знаряддя (*інструменти*) праці

раатлыкъ багъчасы — парк

Яньгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслер (девамы)

86-мешгъулиет. Сёзлерни язып алынъыз. Нокъталар ерине **б** я да **п** арифлерини язынъыз.

То..., мешре...е, кита..., кир...и, джыла..., ко...ете, ко...чек, дже..., къа...акъ, ко...юр, къа...лан, мектю..., Э...азер, Зе...иде.

87-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз.

Сувукъ, сыгъын, къар, сызыкъ, пармакъ, дагълы, ёнгъа, зевкълы, къарынджа, къасаба, чагъала.

Сёзлерни нумюне боюнджа эки сырагъа язынъыз.

Нумюне:

гъ

сыгъын

...

къ

сувукъ

...

8 яньгъыравукъ сеснинъ сагъыр чифти бар:

[б], [в], [г], [гъ], [д], [ж], [з], [дж] — **яньгъыравукъ тутукълар;**

[п], [ф], [к], [къ], [т], [ш], [с], [ч] — **сагъыр тутукълар.**

88-мешгъулиет. Окъунъыз. Шиирде не акъкъында айтыла?

Тарлалар сюрюльген сонъ
Топракъ аман къарарды.
Сувукъ ягъмурлар ягъып,
Къарлы къышны чагъырды.

Ниаль Мемет Нузет къызы

Сёзлерде олган тутукъ сеслерни нумюне боюнджа язып алынъыз. *Нумюне:*

янгъыравукъ тутукъ сеслер: [р], [л], ...;

сагъыр тутукъ сеслер: [т], [с], ...

89-мешгъулиет. Окъунъыз.

Кобете

Бугунъ Эмине анасына кобете пиширмеге ярдым этти. Согъан темизледи, этни къыйма машнасындан чыкъарды. Анасы хамыр басты, кобетени фурунда пиширди.

Уйледе Эминенинъ бабасы ве Амет агъасы иштен кельдилер. Эмине сыджакъ кобетени софрагъа къойды. Олар берабер ашамагъа отурдылар. Кобете пек лезетли олды.

1. Эмине анасына не пиширмеге ярдым этти?

2. Къызчыкъ не япты?

3. Уйледе кимлер иштен кельди?

4. Эмине сыджакъ кобетени къайда къойды?

5. Кобете насыл олды?

6. **Софра, кобете** сёзлеринде насыл тутукъ сеслер бар?

Бойле джевап беринъиз:

Софра сёзюнде [с] сеси — тутукъ сес, сагъыр, янъгъыравукъ чифти – [з];

[ф] сеси — ...

[р] сеси — ...

90-мешгъулиет. Тапмаджаны окъунъыз. Ресимге бакъып, джевабыны тапынъыз.

Къавурсанъ да, пиширсенъ де — о лезетли пек, Адамлар онъа дейлер «экинджи отъмек».

Кимерси узун-узун, кимерси — санки топ.

Къабугъыны артласанъ, корерсинъ — бу

Дефтеринъизге язып алынъыз. Сагъыр тутукъларнынъ астыны сызынъыз.

Чебер къызчыкъ

Чебер къызчыкъ Эмине
Эрте келе мектепке.
Дюльбер, темиз кийине,
Нумюне о, эдепте.

Дефтерлери, китабы
Онынъ ич бир лекесиз.
«Беш»лернинъ ёкъ эсабы,
Окъуй «учь»сиз, «эки»сиз.

Антери ве оглюги
Озюне пек ярашкъан,
Къызчыкъ алчакъгонъюлли,
Юзю, дерсинъ, гуль ачкъан.

Эмекни де пек севе,
Чеберликни огренди.
Анасынен бирликте
Антер тике о энди.

1. Эмине насыл къызчыкъ? Шиирнинъ мундериджесине эсасланып икяе этинъиз.

2. **Къ, гъ** арифлери олгъан сёзлерни эджаларгъа болип, дефтеринъизге язынъыз. Бу арифлерден сонъ кельген созукълар къалын я да инджеми?

3. Шиирни эзберленъиз.

чебер — майстерний, умілий (-а, -е, -і)

эдеп — виховання

леке — пляма

юзь — обличчя

91-мешгъулиет. Окъунъыз.

Халкъымыз эвель-эзельден ишкир, беджерикли олып кельген. Адамларымыз чешит ишлерни япмагъа бильгенлер. Айванасравджылыкъ, багъ-багъчаджылыкъ, тютюнджилик, бостанджылыкъ, токъумаджылыкъ киби зенаатларны огренгенлер.

Эр бир ишнинъ озь устасы олгъан. Оларны севгенлер ве урьмет эткенлер.

1. Метинде не акъкъында айтыла? Метинге насыл серлева къоймакъ мумкюн?

2. **Гъ, къ, нъ, дж** арифлери олгъан сёзлерни дефтеринъизге язынъыз.

Гъ, къ, нъ, дж арифлери къырымтатар тилине хас олгъан сеслерни ифаделейлер. Олар эки бельгинен язылса да, бирер сесни бильдирелер.

Гъ, къ, нъ арифлери сёзнинъ башында, ортасында ве сонъунда язылалар. **Нъ** арифи сёзнинъ ортасында ве сонъунда языла.

92-мешгъулиет. Тапмаджанынъ джевабыны ресимге бакъып айтынъыз.

Дёрт аякълы, туякълы,
Бою алчакъ.

Юнунден анам оре
Чорап ве къолчакъ.

Тапмаджаны дефтеринъизге язып алынъыз.

Къ арифининъ тюбюни сызынъыз.

93-мешгъулиет. Сёзлерни язып алынъыз. Нокъталар ерине **гъ** арифини язынъыз. Эки сёзнен джумлелер тизип, дефтеринъизге язынъыз.

Къар...а, ба..., дал...а, сы...ын, тор...ай, са..., сы...ыр, ма...аз, са...ыр, со...ан, до...ру.

94-мешгъулиет. Окъунъыз. Тез айтмагъа огренинъиз. Сёзлер насыл арифнен башлана?

Къартбабам къаргъаны къорадан къувды,

Къоркъудан къаргъа къанатын къырды.

Тезайтымны дефтеринъизге язып алынъыз. **Къ, гъ**

арифлерининъ астыны сызынъыз.

95-мешгъулиет. Джумлелерни окъунъыз. **Къ, гъ, нь, дж** арифлери олгъан сёзлерни язып алынъыз. Олар насыл сеслерни бильдире, языда косътеринъиз.

[къ]

Нумюне: Къартоп, ...

1. Рустем ве Али къартоп сачалар.
2. Бизим къорантамыз муаббет яшай.
3. Денъизден салкъын ельчик эсе.
4. Балалар шень йырлайлар.
5. Эвимизнинъ янында джылап осе.
6. Меним агъам эким оладжакъ.

Риза Фазыл, Лютфие Софу

Ярдымджи Амет

Амет ана-бабасыны пек севе эди. Хусусан, анасына олгъан сайгъы ве севгиси кунь-куньден теренлешти. Мектептен къайткъанда, Амет анасына мытлакъа бир къач **чечек**, я да бир пытакъ глициния алып келе. Анасы онъа:

— Аферин, огълум! — дей ве къучакълап опе.

Аметнинъ бабасы Султан агъа гъает ишкир адам эди. Султан агъа Ай-Петри этегинде топракъ алды ве анда озю эв къурды.

Бир кере Амет мектептен кельгенде, бабасы азбарда чечек отуртмакъта эди. Амет деръал **чантасыны** ерге къойды. Бабасына ярдым эте башлады. О, эр вакъыт мектептен кельген сонъ, эвде анасына да

ярдым эте. Бунъа **чокътан** алышты. Шимди бабасына ярдым эткенде:

— Баба, чечек яхшы, амма глициния отуртсакъ даа яхшы, — дей.

— Ёкъ, огълум! Глициниянынъ тамырлары пек кучьлю ола. Олар осип джайылгъан сонъ, **эвчигимизни** еринден кочюрир, азбарны да харап этер.

— Айса, къоранынъ тышарсына, сокъакъ беттен отуртайыкъ, — деди Амет, — оссе, чечеклери эм сокъакъкъа, эм азбаргъа саркъып турарлар. Анам глицинияны пек сева.

Бир къач вакъыт кечкен сонъ глициния сачтылар.

1. Мектептен къайткъанда Амет анасына не алып келе?

2. Аметнинъ бабасы насыл адам эди?

3. Амет не япмагъа алышкъан?

4. Амет бабасынен не ичюн глициния сачалар?

5. Сиз ана-бабанъызгъа насыл ярдым этесинъиз?

6. Къайд этильген сёзлерни дефтеринъизге язынъыз.

Ч арифинден сонъ кельген индже созукъларны бир сызыкънен, къалын созукъларны эки сызыкънен сызынъыз.

7. Бу аталар сёзюнинъ манасыны анылатынъыз.

Ана-бабагъа урьмет этсень, озюнь урьмет корерсинъ.

хусусан — особливо, в особливості
мытлакъа — обов'язково, неодмінно

харап этмек — зіпсувати

къора — паркан, огорожа

саркъып турмакъ — звисати

96-мешгулиет. Динъленъиз.

Багъчада

Къачы, Бельбек ве Къарасув озенлери бойларында гузель багъчалар бар.

Бу багъчаларда алма, армут, эрик, зердали, шеф-тали ве башкъа мейва тереклери осе. Койлюлер эр йыл вакътында тереклернинъ тюбюни къаза ве суваралар. Оларны пытай ве иляджлайлар.

Мейвалар пишкен сонъ пытакълар агъырлаша ве саркъалар. Пытакълар сынмасын деп, багъчеванлар бутюн тереклерге чаталлар къоялар.

1. Багъчаларда насыл мейва тереклери осе?
2. Койлюлер багъчада не япалар?
3. Багъчеванлар тереклерге не ичюн чаталлар къоя?
4. Биринджи джумлени дефтеринъизге язып алынъыз. Озен адларынынъ астыны сызынъыз.

5. Бу сёзлерде олган сеслерни язма талиль этинъиз.

Нумюне:

Къачы — 4 сес, 4 ариф;

къ — [къ] сеси, тутукъ, сагъыр;

а — [а] сеси, созукъ, къалын, дудакъсыз.

97-мешгъулиет. Шиирни окъунъыз.

Ал янакълы алмалар
Бизге кулип бакъалар.
Балдай татлы армутлар
Къокъу сачып туралар.

Сейран Усеинов

1. Шиирде насыл мейвалар акъкъында не айтыла?
2. Бу мейвалар насыл? Шиирден тапып айтынъыз.
3. «Ал янакълы алмалар» ибаресини насыл анълайсынъыз?

Буны билинъиз!

Гъ, къ сеслери къалын созукъ сеслернен къошулып келелер ве эджа япалар. *Меселя: къар-гъа, гъа-гъа, къоп-къа, къыр-мыс-къа, къум.*

98-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. **Нъ** арифининъ теляффузына дикъкъат этинъиз.

Кенъ, манълай, енъ, танълай, онъа, онъ, онынъ,
къонъуз, энъ, энъсе, янъы, танъ.

Сёзлерни нумюне боюнджа эки сырагъа язынъыз.

нъ — сёз ортасында:

нъ — сёз сонъунда:

манълай

кенъ

99-мешгъулиет. Дерсликтеки икяе ве шиирлерден **гъ, къ, нъ, дж** арифлеринен кельген дёртер сёз тапып язынъыз.

100-мешгулиет. Аталар сёзлерини окъунъыз ве маналарыны анылатынъыз.

Достны джоймакъ къолай, тапмакъ къыйын.
Иштен къоркъма, иш сенден къоркъсынъ.

1. Аталар сёзюни дефтеринъизге кочюринъиз.
2. **Гъ, къ, нь, дж** арифлерининъ астыны сызынъыз.

Окъув

Нузет Умеров

Джумерт терек

Азбарда дут тереги,
Балдай къара емеги.

Дутны отурткъан дедем,
Дедемнинъ ады — Эдем.

Къартбабам дутны бакъкъан:
Темизлеген, ашлагъан.

Бабам къазды, суварды —
Дут купелерни асты!

1. Окъунъыз. Шиирде не акъкъында айтыла?
2. Дутны ким отуртты? Я ким къазды, суварды?
3. "Дут купелерни асты!" сатырынынъ манасыны анылатынъыз.
4. Шиирни ифадели окъумагъа огренинъиз.

Яваш-яваш дал олур,
Ешилъ экеч, ал олур,
Тутаджакъ олсанъ, сакът ол,
Эки элинъ къан олур.

Тапмаджаны дефтеринъизге темиз ве дюльбер язып
алынъыз. Джевабыны тюшюнип тапынъыз.

дут тереги — тутовник, шовковиця
деде — прадід
ашламакъ — прищеплювати (*рослину*)

ДЖ арифѝ

Къырымтатар тили

101-мешгъулиет. Сёзлерни эджаларгъа болип язынъыз. Индже созукъларны бир сызыкънен, къалын созукъларны исе эки сызыкънен сызынъыз.

Дагъджы, инджир, экинджи, боджек, джума, боюнджакъ, джыймакъ, меджлис, джам, языджы, инджи, бордж, Джафер, онунджы, тадж, джаймакъ.

Буны билинъиз!

Дж арифѝ эм къалын, эм индже созукъларгъа къошулып келе ве эджа япа.

Месея: джа-ми, бо-джек, дже-сюр, джум-ран, джи-лек, джы-лап.

102-мешгъулиет. Окъунъыз.

Азбарымызда балабан джевиѝ тереги осе. Бу йыл онынъ джевиѝлери пек чокъ олды. Къабугъы чатлакъ джевиѝзлер ерге тюшип башладылар.

Джумаэртеси куню бабам, мен ве Джемиле татам джеvizлерни джыйдыкъ. Бабам, элине узун таякъ алып, терекнинъ пытакъларыны къакъты. Биз исе ерге тюшкен джеvizлерни чувалгъа толдурдыкъ.

1. Сизинъ азбарынъызда джеviz тереги осеми?
2. Джеvizлерни не вакъыт джыялар? Толуджевапларыны дефтеринъызге язынъыз.
3. Метинден **дж** арифиде олгъан сёзлерни язып алынъыз.

103-мешгъулиет. **Дж** арифиде олгъан 10 сёзни хатырланъыз ве дефтеринъызге язынъыз. **Дж** арифинден сонъ индже я да къалын созукъ къошулып келе?

104-мешгъулиет. Джумлелерни дефтеринъызге кочуринъыз.

1. Къырым дагълары яйлаларынен **зенгиндир**.
2. Бир кунь **дагъджы** орманда сыгъын баласыны тапты.
3. Мектепнинъ янында уюк **багъча** бар.
4. **Сыджакъ** улькелерде ич бир вакъыт **сувукъ** олмай.

Къайд этильген сёзлерде къач созукъ сес ве къач тутукъ сес олгъаныны айтынъыз.

105-мешгъулиет. Ашагъыда берильген сёзлерни эки сырагъа язынъыз.

Нумюне:

ДЖЫ	ДЖИ
<i>зынджыр</i>	<i>джильве</i>

Джылт, джигер, къыджыткъан, демирджи, джилек, тикиджи, джылап, фидеджи, учуджы, оюнджы, джиан, чалгъыджы.

Мераметли къарынджа

масал

Окъув

Ёлдан кетейткъан уфакъ, къара къарынджа бирден орман ичинде бириси агълагъаныны эшите.

«Орманда агълагъан ким, онъа не олды экен?» — деп, янына барып биледжек ола. Чюнки о, пек мераметли къарынджа экен.

Къарынджа кеткен ёлундан бурулып, ормангъа догърула. Бираздан о, орман ичиндеки тогъайлыкъ-къа барып чыкъа. Бакъса, тогъайнынъ ортасында бир эчки окюр-окюр агълай.

— Улачыгъым, балачыгъым, не ичюн сен ормангъа кельдинъ, не ичюн мында зеэрли от ашадынъ? — деп, ана эчки такъмакълап-такъмакълап агълай экен.

Къарынджа эчкининъ янына якъынлашкъан сонъ, отлар устюнде онынъ баласы яткъаныны ве о зорнен нефес алгъаныны коре. Мераметли къарынджа улачыкъкъа не олгъаныны анълагъан сонъ, эчкининъ янына келип:

— Агълама, эчки. Мен сизге ярдым этерим, шимди тылсымлы от тапып кетиририм, — дей де, чевирилип, тез-тез кете.

Къарынджа орманнынъ о бир четине чыкъа. Терен бир дере янына барып, онынъ ичине тюше. Деренинъ ичинде тылсымлы от тапа. Тапа амма, къопарып оламай.

— Бири манъа тылсымлы отны узьмеге ярдым эткейди, — деп тюшюне къарынджа ве этрафына бакъа. Лякин не бир айван, не де къуш коре. Сонъра башыны котерип, тѣпеге, тереклер устюне бакъа. Балабан терекнинъ энъ юкъарыдаки далында бир къара къаргъа отургъаныны коре.

— Къаргъа, къаргъа! Манъа мына бу отны узьмеге ярдым эт, — деп ялвара къарынджа.

Къаргъа исе къарынджаны динълемей учып кете.

— Не япайым экен? Манъа ким ярдым этер экен? — деп, къарынджа тюшюнджеге далгъанда, юкъарыдан «чив-чив» деген давушны эшите. Башыны котерип, юкъарыда учкъан къарылгъачны коре ве онъа ялвара:

— Джаным-козюм къарылгъач, манъа мына бу отны узьмеге ярдым этсенъ, мен оны хаста улаккъъа алып барып, олюмден къртарыр эдим.

Къарылгъач къарынджанынъ янына учып келе, ве агъызынен тылсымлы отны къопарып ала да, къарынджагъа:

— Сен юрип баргъандже, кеч олур. Хаста улачыкъ яткъан ерни анълат, мен тез-тез учып барайым да, отны онъа берейим, — дей.

Къарынджа улакъ яткъан ернинъ къайда экенини анълата. Къарылгъач тылсымлы отны агъызына алып, учып кете.

Къарынджа къайтып тогъайгъа кельгенде, улачыкъ энди анасынынъ янында секиреклеп ойнай экен.

Къайтып кельген къарынджаны корьген эчки:

— Къарынджачыкъ! Сен пек мераметли экенсинъ. Энди сен бизим якъын достумызсынъ. Кель, бизнен яша! Эпимиз берабер татлы-муаббет яшармыз, — дей.

— Сагъ ол, эчки, — лякин мен бир озюм, къарынджаларсыз яшап оламайым. Эйиси, мен даима сизге мусафирликке келирим, — деп джевап бере де, кельген ёлунен кете.

1. Орман ичинде къарынджа не эшите?

2. Улачыкъкъа не олгъан?

3. Къарынджа улачыкъкъа насыл ярдым этти? Бу акъта масалнынъ мундериджесине эсасланып икяе этинъиз.

4. Улачыкъкъа тылсымны отны ким бере?

5. Эчкининъ къарынджачыкъкъа айткъан сёзлерини девам этинъиз: «Къарынджачыкъ! Сен »

6. Масалнынъ биринджи джумлесини дефтеринъизге темиз ве дюльбер язып алынъыз. Тек сагъыр тутукълары олгъан сёзлернинъ астыны сызынъыз.

Масалдан бегенген парчаны сайланъыз. Онъа ресим япынъыз. Ресимге ад къоюнъыз.

къарынджа — мураха

тогъайлыкъ — луки

окюр-окюр агъламакъ — ридати

такъмакълап-такъмакълап агъламакъ —

голосячи плакати

зеэрли (от) — отруйна (трава)

тылсымлы — чарівний (-а, -е, -і)

дере — полонина, улоговина, балка

Ч, ш арифлери

Къырымтатар тили

106-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. **Ч** арифинден сонъ къалын я да индже созукълар келе?

Чызма, ольчемек, ачыкъ, чиркин, чорап, чавдар, чырчырна, чий, чынъ, кичик, чанъ, чиркий, чиленгир, чайнамакъ.

Сёзлерни нумюне боюнджа язынъыз:

Чы

Чызма

Чи

чиркин

107-мешгъулиет. Сёзлерни окъунъыз. **Ш** арифинден сонъ къалын я да индже созукълар келе?

Ешилъ, шиир, чамашыр, ашыкъмакъ, тешик, пиширмек, шырылды, мышыкъ, шише, шималь, ярашыкълы, шимди, нешир.

Берильген сёзлерни нумюне боюнджа язынъыз.

Нумюне:

Шы

къашыкъ

Ши

бешик

Ч, ш арифлеринден сонъ эм къалын, эм индже созукълар къулланыла. *Месея: череп, чалы, шорба, шербет.*

108-мешгъулиет. Джумлелерни язып алынъыз. Нокъталар ерине **ы** я да **и** арифини къююнъыз.

1. Мавиле ч...пчелерге ем бере.
2. Бабам базардан янъы ч...зма алды.
3. Меним эки къардаш...м бар.
4. Алиме анасына аш пиш...рмеге ярдым этти.

109-мешгъулиет. Нокъталар ерине **у** я да **ю** арифлерини язынъыз. Къалын созукъларнынъ астыны бир сызыкънен, индже созукъларыннъ астыны эки сызыкънен сызынъыз.

Ч...вал, ч...й, ч...л, ич...н, ч...къур, ач...в, ч...кюндир, ч...рюк, ч...букъ, ч...нки, коч...рмек.

110-мешгъулиет. Аталар сёзлерини окъунъыз. Маналарыны анылатынъыз. Тек индже созукълары олгъан сёзлерни язып алынъыз.

Нумюне: Бир, ..., ...,

Бир китап бинъ адамны огретир.

Ишкыр иш къыдыра, тенбель аш къыдыра.

Эшреф Ибраим

Окъув

Унерлер

Къара къашлы Эскендер:
«Уста ташчы олсам, дей, —
Шашып къалыр корьгенлер,
Юксек эвлер къурсам», — дей.

«Керек олур эм дюльгер,
Сен къургъан о эвлерге», —
Деп къошулды яш Айдер,
Ошап батыр эрлерге.

Оны болип, сёз ала
Эля козьлю Гульнара:
«Бояджы эм сылавджы
Олурым, — деп къувана. —

Сизнинъ къургъан бинанъыз
Кимге керек сылавсыз?
Пенджеренъыз, къапунъыз
Ич ярашмаз боясыз».

Сиз сайлагъан унерлер,
Халкъ ичюн чокъ файдалы.
Бу ишлерни чокъ куньлер
Эп огренип бармалы.

1. Балалар ким олмага истейлер?

2. Олар сайлагъан унерлер акъкъында сиз не билесинъиз?

3. Шиирнинъ ичинден буюк арифнен язылгъан сёзлерни дефтеринъизге язып алынъыз. Олар нени бильдире?

4. Шиирни ифадели окъумагъа огренинъиз.

ташчы — муляр

дюльгер — тесля

батыр эрлер — *тут у знач.:* хоробрі чоловіки

бояджы, сылавджы — маляр

Къырымтатар тили

Йымшакълыкъ ишарети (ь)

111-мешгъулиет. Ресимлерге бакъып, предметлернинъ адыны айтынъыз.

Г...

Б...

К...

Ф...

О...

К...

Сёзлернинъ эписинде **йымшакълыкъ ишарети (ь)** бар.

Сёзлерни дефтеринъизге язынъыз. Йымшакълыкъ ишаретининъ (**ь**) астыны сызынъыз.

Тиль, тель, чёль, орьнек, козь киби сёзлерде йымшакълыкъ ишарети бар. Йымшакълыкъ ишарети (**ь**) ич бир тюрлю сес бильдирмей.

*Месея: тиль — 4 ариф, 3 сес;
орьнек — 6 ариф, 5 сес.*

112-мешгъулиет. Джумлелерни дефтеринъизге язып алынъыз. Нокъталар ерине йымшакълыкъ ишаретини (**ь**) къююнъыз.

1. Мен мектепке эрте кел...дим.
2. Бел...бек озени Фоти-Сала коюнден кече.
3. Къурназ тил...ки койге тавукъ хырсызламагъа келе.
4. Эл...маз къардашым уч... яшыны толдурды.

Эрте, къурназ сёзлерине схемалар япынъыз.

113-мешгъулиет. Окъунъыз. Сёзлернинъ теляффузына дикъкъат этинъиз.

Гуль кунь

голь козь

чёль куль

тель бель

Къайд этильген арифлер насыл сеслерни ифаделейлер? Дефтеринъизге нумюне боюнджа язып косътеринъиз:

Нумюне:

Гуль — [ү], голь — [ө],

114-мешгъулиет. Берильген сёзлерни язып алынъыз. Йымшакълыкъ ишаретини (**ь**) тюшюрип, созукъларны къошунъыз.

Тиль — тили гуль — гулю

бель — ... козь — ...

эль — ... голь — ...

мисаль — ... чёль — ...

Йымшакълыкъ ишаретинен (**ь**) биткен сёзлерге созукъ сеслер къошулса, йымшакълыкъ ишарети (**ь**) язылмай.

Меселя:

озь — озю, усть — устю.

115-мешгъулиет. Шиирни окъунъыз.

Анам тикти бир кольмек,
Устюне япты орьнек.
Кольмек олды пек дюльбер,
Бегенелер корьгенлер!

Миляра Саттарова

1. Йымшакълыкъ ишарети (**ь**) олган сёзлерни эджаларгъа болип язынъыз.
2. Бу сёзлерде созукълар насыл сеслерни бильдирелер? Эджалар къалын я да индже окъула?

Огъуллар

Эки къадын къюудан сув алгъанда, учюнджиси келе. Къюю янындаки таш устюнде, оларны динълеп, къартбаба отура.

— Меним огълум чалт ве къветли, оны кимсе енъип оламаз, — дей биринджи къадын экинджисине.

— Меним огълум бульбуль киби йырлай. Кимседе бойле сес ёкъ, — дей экинджиси. Учюнджиси исе индемей тура.

— Я сен огълунъ акъкъында не бир шей айтмайсынъ? — деп сорайлар къадынлар.

— Не айтайым? Айтыладжакъ киби бир шей ёкъ, башкъалары киби, — дей учюнджи къадын.

Къадынлар къопкъаларыны сув толдургъан сонъ, котерип кетелер. Къартбаба да оларнен кете. Къадынлар токътап-токътап кетелер, чюнки къопкъалары агъыр.

Шу анъ къаршыларына учъ огълан чапып чыкъа. Бири баш устюнде тура, кочер киби айлана. Къадынлар сейир этип къалалар. Экинджиси бульбуль киби йырлай. Къадынлар токътап динълейлер. Учюнджиси исе анасына чапа ве агъыр къопкъаларыны алып кете.

Къадынлар къартбабадан сорайлар:

— Сонъ, насыл? Бизим огъуллаарымызны бегендинъизми?

— Я къайдалар олар? Мен тек бир огъулны корем, — дей къартбаба.

1. Къадынларнынъ лафларыны ким динълеп отура?

2. Къадынлар озъ огъуллаары акъкъында нелер айталар?

Оларнынъ субетини метинден тапып ифадели окъунъыз.

3. Къартнынъ «Мен тек бир огъулны корем» сёзлерини сиз насыл анълатыр эдинъиз?

4. **Бульбуль** сёзюнде къач сес ве къач ариф бар? Бу сёзни дефтеринъизге язынъыз ве сеслер боюнджа талиль этинъиз.

къую — колодязь

енъип оламаз — перемогти не зможе

чалт — швидкий, моторний

индемей тура — мовчить

къуветли — сильный (-а, -е, -і)

кочер — колесо (воза)

Йымшакълыкъ ишарети (ь) (девамы)

Къырымтатар тили

116-мешгъулиет. «Хырсыз къаргъа ве айнеджи тильки» масалындан парчаны динъленъиз.

Пенирни алмакъ ичюн тильки айнеджилик тюшюне. О яваштан чамнынъ тюбюне келе де, къаргъагъа муляйим сеснен бойле айта:

— Ва-а-ай! Мераба, джаным къаргъам. Сени чокътан корьмеген эдим. Не къадар гузель, дюльбер олгъансынъ. Не гузельдир герданынъ, эля козьлеринъ, сия къанатларынъ, аджайип сесинъ. Эгер сен йырласанъ, бульбуллерни бастырырсынъ. Йырла, джаным, динълейим, гонълюмни хош этейим!

Бойле сёзлерни эшиткен къаргъа къувангъанындан йырлайджакъ олып, «къар-р-р-р!» дегенде, пенири тюше.

Тилькиге де бу керек. О, пенирни алып, къачып кете.

Догъру джевапны къайд этинъиз.

1. Тильки не ичюн айнеджилик тюшюне?

- а) къаргъаны тутмакъ ичюн;
- б) пенирни алмакъ ичюн.

2. Тильки къаргъагъа насыл сеснен мураджаат эте?

- а) къаба сеснен;
- б) муляйим сеснен.

3. Тилькининъ сёзлерини эшиткен къаргъа не япа?

- а) учып кете;
- б) къувангъанындан йырлайджакъ ола.

Метинден йымшакълыкъ ишарети (**ь**) олгъан сёзлерни тапып, дефтеринъизге язынъыз. Бу сёзлерде къач сес ве къач ариф олгъаныны айтынъыз.

117-мешгъулиет. Джумлелерни окъунъыз.

1. Къырым — тувгъан **ульке**, биз яшагъан ер.
2. **Дюнъяда** энъ буюк айван — кок кит.
3. Гульназ тюкяндан **отъмек** алды.
4. Бизим ана тилимиз **дюльбер** ве зенгиндир.

Къайд этильген сёзлерни дефтеринъизге язынъыз.

Оларда къач ариф ве къач сес олгъаныны айтынъыз.

Нумюне боюнджа джевап беринъиз.

Нумюне:

ульке сёзюнде – 5 ариф, 4 сес бар.

118-мешгъулиет. Сёзлерни ойле денъиштиринъиз ки, эки **л** арифи ян-янаша кельсин. Дефтеринъизге нумюне боюнджа язынъыз.

Нумюне:

Суаль – суаллер

мисаль — ...
тель — ...
тиль — ...
бель —... .

Йымшакъ айтылгъан **л** арифинден сонъ йымшакълыкъ ишарети (**ь**) языла: тиль, гуль. Эки **л** арифи арасында йымшакълыкъ ишарети (**ь**) язылмай.

Месея: тиллер, гуллер.

119-мешгъулиет. Окъунъыз. Бу сёзлерде йымшакълыкъ ишарети (**ь**) языла.

Корьмек	орьмек
кельмек	кочьмек
кульмек	кутьмек
юрьмек	дюльбер
косътермек	дюльгер

Бу сёзлернинъ язылувыны акълынызда тутынъыз. Оларны дефтеринъизге язынъыз.

120-мешгъулиет. Джумлелерни окъунъыз. Нокъталар ерине йымшакълыкъ ишаретини (**ь**) язынъыз.

1. Фестивал...ге чешит мемлекетлерден балалар кел...ди.
2. Ёл ишаретлери айдавджыгъа ве ёлджугъа къайда кетмекни кос...терелер.
3. Эмджем Оз...бекистандан Къырымгъа кочъти.
4. Мен оз... коюмни пек севем.

Къазан

Бардым бугунь базаргъа
Чоюн къазан алмагъа.

Балабан олсун къазан,
Къазангъа сыгъсын аздан –

Юзь элли чувал пирнич,
Демесинлер къызгъаныч!

Беш чапчакъ памукъ ягъы,
Япылмасын къапагъы.

Тузу-бибери олсун,
Къазаным ашкъа толсун.

Бу ашкъа достлар ляйыкъ,
Келинь, достлар, ашайыкъ!

1. Не ичюн шиирни окьугъанда куледжегинъиз келе?

2. Къазандаки аш кимлер ичюн?

3. Муэллифнинъ джумертлиги, мусафирченлиги къайсы сатырларда ифаделене? Бу сатырларны тапынъыз ве текрар окьунъыз.

4. Шиирни ифадели окьумагъа огренинъиз.

5. Бу аталар сёзю нени анълата?

Мусафирчен эв берекетли олур.

чоюн къазан — чавунний казан

къызгъаныч — жадібний (-а, -е, -і)

чапчакъ — діжка

ляйыкъ — гідний (-а, -е, -і)

Буюк арифнен язылгъан сёзлер. Насыл сёзлер буюк арифнен языла?

121-мешгъулиет. Джумлелерни язып алынъыз.

1. Джемиль Кендже белли балалар шаиридир.
2. Мавиле дерсте Амет-Хан Султан акъкъында шиир окъуды.
3. Алим Азамат огълу фукъарелерни къорчалай ве оларгъа ярдым эте эди.
4. Мен Анифенен рессамлар сергисине бардым.

Буюк арифнен башланып язылгъан сёзлернинъ тюбюни сызынъыз.

Ад ве сойадлар буюк арифнен башланып языла.

Меселя: Асан Умеров.

122-мешгъулиет. Башта сыныфынъызда окъугъан огъланларнынъ, сонъ къызларнынъ адларыны ве сойадларыны язынъыз. Сиз не ичюн оларны буюк арифнен яздынъыз?

123-мешгъулиет. Ашагъыда берильген сёзлер не ичюн эки тюрлю языла? Олар нени анълата?

Алим, алим, сание, Сание, шемсие, Шемсие, Эдие, эдие, Кемал, кемал.

Буюк арифнен башланып язылгъан сёзлернен джумлелер тизинъиз. Оларны дефтеринъизге язынъыз.

124-мешгъулиет. Джумлелерни толу язынъыз.
Ким? суалине джевап берген сёзлернинъ тюбюни сызынъыз.

Меним адым —

Сойадым —

Бабамнынъ ады —

Анамнынъ ады —

Къартбабамнынъ ады —

Къартанамнынъ ады —

Окъув

Нури Къуртмоллаев

Дагъ чокърагъы

Дагъгъа бардыкъ, кезиндик,
Кираз джыйдыкъ, эглендик.
Ешилъ къыртыш отларда
Ойнап-кулип шеньлендик.

Темиз ава, серин ель,
Ёрулмадыкъ юрьгенде.
Джошты бизим юреклер
Табиатны корьгенде.

Дюльберликке дюльберлик
Къоша дагънынъ чокърагъы.
Ешилликке комюльген
Бу чокъракънынъ эр ягъы.

Вакъытымыз тез кечти,
Акъшам олды, дуймадыкъ.
Салкъын чокъракъ сувундан
Иче-иче тоймадыкъ.

1. Балаларнынъ юреклери неден джошты?

2. Дагъ чокърагъы насыл? Метинден тапып, джевап беринъиз.

3. Шиирден **насыл?** суалине джевап берген сёзлерни тапынъыз ве дефтеринъизге язынъыз.

4. Шиирни эзберленъиз.

Ресимге бакъып 4—5 джумле уйдуринъыз ве дефтеринъизге язынъыз.

къыртыш отлар — молода трава (*тільки-тільки зійшла трава*)

ёрулмакъ — втомитися

джошмакъ — надихнутися

Насыл сёзлер буюк арифнен языла? (девамы)

125-мешгъулиет. Берильген сёзлернен джумлелер тизинъыз, дефтеринъызге язынъыз.

Бу — Акътабан.

Бу — Къашкъа.

Бу — Акъбаш.

Айванларнынъ адлары буюк арифнен башланъып языла.

Меселя: Акътабан (ат), Къашкъа (сыгъыр).

126-мешгъулиет. Икяени окъунъыз. Серлевасыны къоюнъыз.

Бир кунъ мен мектептен къайта эдим. Авасы сувукъ, къар ягъа эди. Эр ер — бем-без. Эвимизге якъынлашкъанда, исар тюбюнде къара бир шей къыбырдагъаныны эследим. Якъынджа барып бакъсам, кучелек экен. Озю — без, башы исе — къара.

Мен кучелекни эвге кетирдим. Адыны Къарабаш кьойдым. Къарабашкъа вакътында аш берем, кезмеге чыкъарам.

1. Огъланчыкъ кучелекни не вакъыт тапты? Копекнинъ адыны не кьойды.
2. Азбарынъызда копек бармы? Онынъ ады не?
3. Даа насыл копек адларыны билесинъыз?

Мемлекет, шеэр, кой, сокъакъ, дагъ, озен, денъизлернинъ адлары буюк арифнен башланъып языла.

Месея: Украина, Къарадагъ, Къара денъиз, Коккозь кою, Кефе, Авдет сокъагъы, Алма озени.

127-мешгъулиет. Насыл койлернинъ адларыны билесинъыз? Сизинъ шеэринъызде (коюнъызде) насыл сокъакълар бар? Дефтеринъызге язынъыз.

128-мешгъулиет.

Окъунъыз. Къырым шеэрлерининъ адларыны дефтеринъызге язып алынъыз.

Акъмесджит, Львов, Багъчасарай, Киев, Кезлев, Ташкент, Судакъ, Самаркъанд, Ялта, Новоросийск, Джанкой.

129-мешгъулиет. Берильген сёзлернен джумлелер тизинъиз.

Чатырдагъ, Сарысув кою, Къарасувбазар шеэри, Тобечик голю, Къача озени.

Джумлелерни дефтеринъизге язынъыз.

130-мешгъулиет. Джумлелерни язып алынъыз.

1. Ялта, Алупка, Алушта, Гъурзуф шеэрлеринде сервилер чокъ осе.

2. Сарабуз коюнден Салгъыр озени акъа.

3. Мен Аювдагъ акъкъында эфсане билем.

4. Татиль кунълери къардашым Таракъташ коюне битама барды.

Буюк арифнен башланып язылгъан сёзлернинъ тюбюни сызынъыз. Олар не ичюн буюк арифнен язылалар?

Окъув

Амет Адиль

Балыкълар насыл яшайлар

Балыкъларнынъ не аягъы ве не де къанаты бар. Олар ялдавучларынынъ ярдымынен арекет этелер.

Айванлар юрелер, къушлар учалар, балыкълар исе **ялдайлар**.

Балыкъларнынъ вуджуды **узун** ве тардыр, пулларнен къаплыдыр.

Сувукъта **балыкълар** сув тюбюне **энелер** ве анда, сазгъа комюлип, юкълайлар.

Баарьде балыкълар юкъудан **уяналар**. Олар, сюрю-сюрю топланып, **хавъяр** ташлайлар. Бу

хавъярчыкълардан балычыкълар пейда ола. Бу балычыкълар биринджи кунюнден башлап, озюне керек гыйданы озьлери тапалар.

Сыджакъ куньлери балычыкълар сув устюне якъынлашмакъны севелер. Олар сув устюнде учып юрьген чибин ве боджеклерни **авлайлар**.

1. Метинни окъунъыз.

2. Балыкълар насыл арекет этелер?

3. Олар сувукъта не япалар?

4. Балычыкълар неден пейда ола?

5. Сыджакъ куньлери балычыкълар не япалар?

6. Метинниъ сонъки эки джумлесини дефтеринъизге язып алынъыз. Къайд этильген сёзлерге суаллер къоюнъыз. Олар насыл сёз чешити олгъаныны айтынъыз.

ялдавучлар — плавники

вуджут — тіло

саз — болото, трясовина

хавъяр — ікра

гыйда — їжа

Насыл сѣзлер буюк арифнен языла?

(девамы)

131-мешгъулиет. Джумлелерни язып алынъыз. Буюк арифнен язылган сѣзлернинъ тюбюни сызынъыз.

1. Меним агъам Акъмесджитте «Фотон» заводында чиленгир олып чалыша.

2. Бабам «Авдет», «Къырым» газеталарына абуне олды.

3. Анам «Йылдыз» меджмуасына язылды.

Къорантанъыз насыл меджмуа ве газеталаргъа язылганыны ана-бабанъыздан сорап билинъиз.

Завод, фабрика, меджмуа ве газеталарнынъ адлары буюк арифнен башланып языла ве тырначыкълар ичине алына. *Месея: «Фотон» заводы, «Арманчыкъ» меджмуасы.*

132-мешгъулиет. Мектюп зарфы устюндеки языгъа дикъкъат этинъиз.

Адреса подправника

Меметова Арзы
Амет-хан Султан сокъалгы,
65-инджи эв
Акъмесджит шезри
Къырым

Адреса одержувача, индекс

Исламова Лиягъа
И.Таспринский сокъалгы
18-инджи эв
Балъгасарай шезри
Къырым

9 3 0 3 2

1. Сиз не ерде яшайсынъыз? Адресинъизни язынъыз.
2. Сёзлерде буюк арифнинъ тюбюни сызынъыз.

133-мешгъулиет. Окъунъыз.

... шеэри, ... дагъы, ... сокъагъы, ... озени, шаир ,
... меджмуасы

Нокъталар ерине буюк арифнен башланып язылгъан сёзлерни тапып язынъыз.

Нумюне:

Алупка шеэри, ..., ...,

134-мешгъулиет. Джумлелерни язынъыз.

1. Сафие тизем къорантасынен Багъчасарай янында ерлешкен Тебертий коюнде яшай.

2. Гульсюм апте къаранфиль чечеклерини пек севе.

3. Багъджы Абдуджелиль агъа бизге бир сепет юзюм берди.

4. Мен «Арманчыкъ» меджмуасында Нузет Умеровнинъ «Чиберек» адлы шиирини окъудым.

5. Борчокъракъ къасабасында янъы мектеп къурулды.

Буюк арифнен башланып язылгъан сёзлернинъ астыны сызынъыз.

Айванлар озь явруларыны насыл тербие этелер

Окъув

Айванлар явруларыны чешит тюрлю тербие этелер. Бириси буюк бир дикъкъат ве ихтиярлыкънен, дигерлери исе аксине.

Сансар озь явруларыны козьлери ачылып, юваларындан чыкып башлагъанларынен, ташлап кете. Шу куньден башлап, сансар яврулары озь гъыдасыны озьлери тапмагъа меджбур олалар.

Борсукъ исе мераметли анадыр. Озь кьорантасы ичюн о, терен чукъур къаза. Явруларынынъ козьлери ачылып, юрьмеге башлагъангъа къадар, оларны кунеште кыздырмакъ ичюн, ювадан тышары чыкъарып тура. Козьлери ачылып, осьмеге башлагъандан сонъ, оларны тюрлю къурт-къырмыскъа, бакъа тутмагъа ве ашамасы мумкюн олгъан тамырларны ерден къазып чыкъармагъа огрете.

Къашкъырлар явруларыны бирликте бакъалар. Къашкъыр яврулары даа кучюк олгъанда, анасы оларнынъ янындан айырылмай. Ашны баба ташый. Кузь ве кышта къашкъырлар бутюн кьорантасынен бирликте юрелер. Оларгъа былтырки къашкъыр яврулары да къошула. Къашкъыр яврусы ялынъыз эки яшына кельген сонъ, буюген сайыла.

Къаплан исе явруларыны даа чокъ бакъа. О, явруларына ав усулларыны эки-учь йыл огрете. Ялынъыз бу вакъыттан сонъ, къаплан баласы осыкен сайыла.

1. Сансар явруларыны насыл тербие эте?
2. Не ичюн борсукъ мераметли анадыр? Исбатланъыз.
3. Къашкъырлар явруларыны насыл бакъалар? Икяе этинъиз.
4. Къаплан баласы не вакъыт осыкен сайыла?

явру (*диал.*) — дитя, дитинча
ихтиярлыкънен — за власною (*доброї*) волі
бирликте — разом
ав — полювання

СЁЗ. Сёз ве онынъ манасы

Къырымтатар тили

135-мешгъулиет.Ресимге бакъынъыз.

1. Ресимде кимлерни коресинъиз? Ресимде даа не бар? Шейлернинъ адларыны язынъыз.
2. Ресимге бакъып, джумлелер уйдурынъыз. Оларны дефтеринъизге язынъыз.

Этрафтаки бутюн шейлерни сёзлернен адландырмакъ мумкюн. *Месея:*

адамларны: огълан, къыз;

табиат адиселерини: къар, ягъмур;

айванларны: кирпичи, тильки;

арекетлерни: чапа, секире;

осюмликлерни: гуль, чам;

дуйгъуларны: къуванч, ачув;

урбаларны: антер, штан;

аляметлерни: беяз, къырмызы;

сайыларны: бир, эки.

136-мешгъулиет. Окъунъыз.

Баарьде лялелер ренкке
ренк къошса,
Къаршыньда Аюв-Дагъ
созулып ятса,
Дагъларда чокъракълар
шырылдап акъса,
Бу демек — Ватандыр,
Ватандыр, Ватан!

Риза Фазыл

1. Бу сатырларны окъугъанда, нени тасавур эттинъиз?
2. Бу ресимни тасавур этмек ичюн насыл сёзлер ярдым этти?
3. Шиирге серлева къоюнъыз.

137-мешгъулиет. Ресимге бакъынъыз.

Эмен

Ири ве къатты япракълы терек.
Онынъ мейвалары —
пелит фындыгъы.

1. Ресимде не коресинъыз? Онынъ адыны окъунъыз.
2. **Эмен** сёзю нени бильдире? Бу сёзнинъ манасыны окъунъыз.

Буны билинъыз!

Бир де бир шейни бильдирген сёз — **сёзнинъ лексик манасы** ола.

Эмен сёзюнинъ лексик манасы — ири ве къатты япракълы терек. Онынъ мейвалары — пелит фындыгъы.

138-мешгъулиет. Сёзни окъунъыз.

Мейва

- Бу сёзни окъуп, сиз нени тасавур эттинъыз? **Мейва** сёзюнен джумле уйдуринъыз ве дефтеринъызге язынъыз.

Буны билинъыз!

Мейва сёзюнен биз сувлу, ашалгъан багъча тереклерининъ мейваларыны адландырамыз. **Мейва** сёзю — терек мейваларынынъ **умумий** ады.

139-мешгъулиет. Лексик манасына коре сёз группаларыны окъунъыз.

1. Хыяр, хавуч, бибер, помидор — бу
2. Антер, кольмек, штан, шарф — бу

Биринджи ве экинджи сырада язылган сёзлернинъ умумий адыны айтынъыз. Бу сёзлернен джумлелер уйдурынъыз ве дефтеринъизге язынъыз.

140-мешгъулиет. Окъунъыз. Сёзлерни группаларгъа лексик маналарына коре язынъыз.

Сары, мелевше, къырмазы, мор, акъбардакъ, ешилъ, сары, пападие, мавы, къаранфиль.

1. Тюслер: ...,
2. Чечеклер: ..., ... ,

тюс — колір
къырмазы — червоний (-а, -е, -і)

Сёз ве онынъ манасы (девалы)

141-мешгъулиет. Окъунъыз.

Изаатлы лугъатчыкъ

Мераметлик — бу биревни аджымакъ, онъа яхшы мунасебетте олмакъ.

Ишкыр — чалышмагъа талапкъар, чебер олмагъа тырышкъан.

Тенбель — чалышмагъа севмеген, беджериксиз.

Къайд этильген сёзлер нени бильдиргенини огренинъиз.
Изаатлы лугъатчыкъны дефтеринъизге язып алынъыз.

142-мешгъулиет. Окъунъыз. Берильген сёзлерни лексик маналарына коре группаларгъа болип язынъыз:

Эким, сансар, къуруджы, къашкъыр, арслан, учуджы, дюльгер, оджа, кирпи, къаплан.

1. Зенаатлар: ..., ...,

2. Айванлар: ... , ... ,

Бу группаларгъа кирген даа насыл сёзлерни билесинъиз?

Сыраларны келишкен сёзлернен девам этинъиз.

143-мешгъулиет. Бу зенаатлар не ичюн бойле адландырылгъан? Аньлатынъыз.

Багъджы, ашчы, тикиджи, къуруджы, учуджы.

1. Бу зенаат саиплери не япалар?

2. Эки сёзнен джумлелер уйдурып язынъыз.

144-мешгъулиет. Сёзлер сырасындан арткъач олгъан сёзни тапынъыз. Бу сёзнен джумле уйдурып язынъыз.

1. Дефтер, къалем, дерслик, къарандаш, мелевше, кунъделик.

2. Къой, эчки, сыгъыр, бузав, мантар, къозу.

145-мешгъулиет. Сёзлер группаларыны окъунъыз.

1. Чагъала, къаргъа, торгъай, гогерджин.

2. Эмен, чам, нарат, кестане.

Эки сырагъа язылгъан сёзлернинъ умумий адыны айтынъыз. Бу сёзлернен джумлелер уйдурынъыз ве дефтеринъизге язынъыз.

изаат — пояснення

зенаат — професія, ремесло

арткъач — зайвий, бiльше

МУНДЕРИДЖЕ

Къырымтатар тили. **НУТУКЪ СЕСЛЕРИ.** Сеслер ве арифлер. Сеслер арифлерден насыл фаркъ эте? Сеслер языда насыл косьтериле3

Окъув. Сабырлыкъ5

Къырымтатар тили. Къырымтатар элифбеси. Элифбе бу недир?7

Окъув. Такътакъкъуш ненен кечине. *Русчадан У.Эдемованынъ терджимеси.*

Такътакъкъуш. Э. Бахшыш9

Къырымтатар тили. **СОЗУКЪ СЕСЛЕР.** Созукъ сеслер насыл бельгилене? Созукъ сеслерни языда ифаделеген арифлер 10

Окъув. Ватан. Ю. Къандым 12

Къырымтатар тили. Къалын ве индже созукъ сеслер .. 14

Окъув. Ватанымыз — Къырым. В. Бекирова 16

Къырымтатар тили. Къалын созукъ сеслер 17

Окъув. Эй гузель Къырым! 19

Къырымтатар тили. Къалын созукъ сеслер (<i>девамы</i>)...	20
Окъув. Буллюр тамчы. <i>Ю. Аким</i>	22
Къырымтатар тили. Индже созукъ сеслер	23
Окъув. Тавшанчыкъ баарьни беклей. <i>С. Харахады</i> ...	25
Къырымтатар тили. Индже созукъ сеслер (<i>девамы</i>) ..	27
Окъув. Азиз баарь. <i>Ю. Къандым</i>	28
Къырымтатар тили. Дудакълы ве дудакъсыз сеслер ..	29
Окъув. Табиат уяна. <i>Н. Керичли</i>	31
Къырымтатар тили. Дудакълы ве дудакъсыз созукълар (<i>девамы</i>)	32
Окъув. Гузель анам. <i>Тюркчеден М. Саттарованынъ терджимеси. Къартанам. Э. Керменчикли</i>	34
Къырымтатар тили. Дудакълы ве дудакъсыз созукълар (<i>девамы</i>)	36
Окъув. Наврез байрамы. <i>С. Саттарова</i> Наврез кельди! <i>Э. Кафадар</i>	38
Къырымтатар тили. Е, ё, ю, я арифлери.....	39
Окъув. Чиберек. <i>Н. Умеров</i>	41
Къырымтатар тили. Е, ё, ю, я арифлери.....	43
Окъув. Акъбардакъ <i>Т. Халилов</i>	45
Къырымтатар тили. Э арифи	46
Окъув. Копек насыл дост къыдыргъан. <i>Масал</i>	49

Къырымтатар тили. ТУТУКЪ СЕСЛЕР. Тутукъ сесни созукъ сестен насыл айырмалы?	53
Окъув. Эки аркъадаш. <i>Л. Толстой</i>	55
Къырымтатар тили. Тутукъ сесни созукъ сестен насыл айырмалы? (<i>девамы</i>)	56
Окъув. Бизим Къырым. <i>С. Саттарова</i>	58
Къырымтатар тили. Яньгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслер.....	60
Окъув. Симферополь. <i>В. Бекирова</i>	62
Къырымтатар тили. Яньгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслер (<i>девамы</i>)	64
Эдебий окъув. Чебер къызчыкъ. <i>Л. Сулейман</i>	67
Къырымтатар тили. Гъ, къ, нь, дж арифлери.....	68
Окъув. Ярдымджы Амет. <i>Р. Фазыл, Л. Софу</i>	70
Къырымтатар тили. Гъ, къ, нь, дж арифлери (<i>девамы</i>)	72
Окъув. Джумерт терек. <i>Н. Умеров</i>	74
Къырымтатар тили. Дж арифи	75
Окъув. Мераметли къарынджа. <i>Масал</i>	77
Къырымтатар тили. Ч, ш арифлери	81
Окъув. Унерлер. <i>Э. Ибраим</i>	83
Къырымтатар тили. Йымшакълыкъ ишарети (ь)	84

Окъув. Огъуллар. В. Осеева	87
Къырымтатар тили. Йымшакълыкъ ишарети (ь) (девами)	89
Окъув. Къазан. Н. Умеров	92
Къырымтатар тили. БУЮК АРИФНЕН ЯЗЫЛГЪАН СЁЗЛЕР. Насыл сёзлер буюк арифнен языла?	93
Окъув. Дагъ чокърагъы. Н. Къуртмоллаев	94
Къырымтатар тили. Насыл сёзлер буюк арифнен языла? (девами)	96
Окъув. Балыкълар насыл яшайлар. А. Адиль	98
Къырымтатар тили. Насыл сёзлер буюк арифнен языла? (девами)	100
Окъув. Айванлар озь явруларны насыл тербие этелер.	101
Къырымтатар тили. СЁЗ. Сёз ве онынъ манасы	103
Къырымтатар тили. Сёз ве онынъ манасы (девами) ..	106

Навчальне видання

САТТАРОВА Міляря, САТТАРОВА Саніс

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

підручник для 2 класу з навчанням кримськотатарською мовою закладів
загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за державні кошти.
Продаж заборонено**

Відповідальний за друк *І. Б. Чегертма*
Художник *Е. Мустафаєва*

У підручнику використано матеріали з вільних інтернет-джерел

Формат 70х100/16.
Ум. друк. арк. 9,07. Обл.-вид. арк. 9,00.
Наклад 300 прим. Зам. № 1444.

Видавець і виготовлювач видавничий дім «Букрек»,
вул. Радищева, 10, м. Чернівці. 58000

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.